

Przewodnik wspólnego planowania

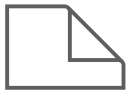
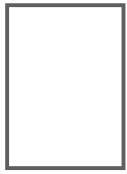
pracownia badań
i innowacji
społecznych

stocznia

Scenariusze partycypacyjnego tworzenia polityk publicznych

pracownia badań
i innowacji
społecznych

stocznia

Przewodnik wspólnego planowania

Scenariusze partycypacyjnego tworzenia polityk publicznych

Przewodnik powstał w ramach projektu współfinansowanego przez Szwajcarię w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

Autorzy: Zofia Komorowska, Maria Perchuć, Katarzyna Starzyk, Ewa Stokłuska

Projekt graficzny, skład i łamanie: Studio Kotbury, www.kotbury.pl

Redakcja i korekta: Weronika Styś

Zdjęcie w rozdziale 2. publikujemy dzięki uprzejmości Centrum ds. Organizacji Pozarządowych w Urzędzie Miasta Płock.

Warszawa 2013

Wydawca:

Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”

ul. Bracka 20B, 00-028 Warszawa

Tel: +48 22 827 01 05

www.stocznia.org.pl, e-mail: stocznia@stocznia.org.pl

[Publikacja dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 3.0 Polska](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/)

Wstęp.....	4
1. Panel obywatelski w ramach Gdyńskiego Dialogu z Seniorami.....	6
2. Przygotowanie Programu Współpracy z organizacjami pozarządowymi w Płocku	19
3. Tworzenie lokalnego programu profilaktyki zachowań ryzykownych i przeciwdziałania przemocy w warszawskiej dzielnicy Wola.....	27
4. Spacerzy badawcze z osobami starszymi w Gdyni.....	35

Wstęp

W ciągu ostatnich kilku lat pojęcie partycypacji obywatelskiej zrobiło niemałą karierę. Różnego rodzaju procesów partycypacyjnych pojawia się w Polsce coraz więcej – część ma w sobie elementy współdecydowania, a celem innych jest zgromadzenie opinii, wysłuchanie poglądów zainteresowanych osób czy instytucji. Coraz częściej pytaniem nie jest „czy”, ale „w jaki sposób” prowadzić tego rodzaju procesy.

Niniejsza publikacja jest próbą pokazania, w jaki sposób można to robić.

Książka powstała jako efekt czterech działań partycypacyjnych, które zostały zrealizowane w ramach projektu „Dane, debata, demokracja (3D)”, wspartego w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej. Liderem naszego projektu było Stowarzyszenie Klon/Jawor, a Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, jako partner przedsięwzięcia, odpowiadała m.in. za realizację lokalnych procesów partycypacyjnych.

Ostatecznie w ramach projektu uczestniczyliśmy w realizacji czterech przedsięwzięć:

- panelu obywatelskim, którego uczestnikami byli starsi mieszkańcy Gdyni;
- przygotowaniu programu współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi w Płocku;
- tworzeniu lokalnego programu profilaktyki zachowań ryzykownych w warszawskiej dzielnicy Wola;
- spacerach badawczych, które pozwoliły na zebranie wytycznych dotyczących zmian w przestrzeni publicznej w śródmieściu Gdyni.

Przy wyborze tematów, miejsc i metod zwracaliśmy uwagę na to, żeby istotnym elementem każdego z tych procesów było wykorzystanie już istniejących (lub pozyskiwanych w trakcie naszych działań) różnego rodzaju danych, a także by możliwe było ich powtarzanie w przyszłości – zarówno tam, gdzie je realizowaliśmy, jak i w innych miejscach w kraju.

Część z działań prowadzona była z wykorzystaniem technik, które są dość popularne także w Polsce (choć każdorazowo scenariusz całego procesu był dopasowywany do lokalnego kontekstu i potrzeby). Pozostałe (a zwłaszcza realizacja panelu obywatelskiego) to zupełnie nowatorskie w polskich warunkach przedsięwzięcia.

Rzecz jasna, każdy z tych procesów projektowaliśmy i prowadziliśmy, ściśle współpracując z lokalnym samorządem. Warto to podkreślić, mimo że wydawać się to może dość oczywiste. W naszym najgłębszym przekonaniu, jeśli tego rodzaju przedsięwzięcia mają być trwałe, powtarzane, mają „zostać na miejscu”, to w ich planowanie i realizację musi być bardzo silnie zaangażowany lokalny samorząd. Dlatego przygotowując scenariusze naszych działań, od sa-

mego początku bardzo silnie współpracowaliśmy z lokalnymi samorządami, wszystko uzgadniając, dzieląc się odpowiedzialnością za realizację itd. Bardzo staraliśmy się uniknąć zarzutów o „spadochroniarstwo”, czyli pojawianie się z zewnątrz z gotowymi pomysłami i ich samodzielną realizację. Mamy nadzieję, że to się udało.

Przy okazji chcielibyśmy wyrazić podziękowanie przedstawicielom trzech samorządów, które zdecydowały się na współpracę z nami, a często zgodziły się podjąć dodatkowe, ponadstandardowe działania. Bardzo serdecznie dziękujemy za otwartość i odwagę reprezentantom Wydziału Spraw Społecznych i Zdrowia Urzędu Dzielnicy Wola m.st. Warszawy, Centrum ds. Organizacji Pozarządowych w Urzędzie Miasta Płock oraz Urzędowi Miasta Gdyni, Gdynińskiemu Centrum Innowacji oraz Miejskiemu Ośrodkowi Pomocy Społecznej w Gdyni.

Niniejsza publikacja zawiera wszystkie cztery scenariusze działań, bazujące na naszych doświadczeniach. Staraliśmy, by były one opisane możliwie dokładne, tak by w oparciu o nie dość łatwe było powielenie procesów w innych miejscach lub, do czego też serdecznie namawiamy, rozwijanie ich i modyfikowanie.

W tym miejscu warto wspomnieć jeszcze o jednym założeniu. Bardzo zależało nam na tym, żeby uczciwie napisać o tym, co nam się nie do końca udało, o tych elementach, w których nie przewidzieliśmy wszystkiego, albo z różnych powodów musiały nastąpić na etapie realizacji niekoniecznie korzystne zmiany. Staraliśmy się pisać o tym otwarcie, bo w naszym przekonaniu w tego rodzaju innowacyjnych działaniach pomyłki są często nie do uniknięcia i warto się do nich przyznawać. Bardzo wierzymy, że uczenie się na błędach (także cudzych) jest potrzebne i dzięki naszym doświadczeniom kolejni realizatorzy takich procesów będą wiedzieli, na co zwrócić szczególną uwagę.

W naszych opisach celowo połączyliśmy trzy rodzaje treści:

- szczegółowy opis poszczególnych elementów danego procesu partycypacyjnego (scenariusz),
- dość dokładny opis podjętych lokalnie działań i naszych doświadczeń,
- podpowiedzi dotyczące wybranych kwestii, na które w sposób szczególny warto zwrócić uwagę, lub inne możliwe warianty opisywanych metod (informacje w ramkach).

Mamy nadzieję, że przygotowane i przetestowane przez nas scenariusze okażą się pomocne, że będą stanowiły podstawę do projektowania podobnych przedsięwzięć także w innych miejscach. Bardzo do tego namawiamy.

1. Panel obywatelski w ramach Gdynńskiego Dialogu z Seniorami

Scenariusz procesu na podstawie działań przeprowadzonych w Gdyni przez Pracownię Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” we współpracy z Gdyniskim Centrum Innowacji, Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Gdyni i Urzędem Miasta Gdynia.

WSTĘP

W obliczu prognoz demograficznych mówiących o szybkim starzeniu się populacji miasta (28% osób powyżej 55. roku życia w 2006, 31,5% w 2010 roku)¹, samorząd Gdyni od kilku lat tworzy i realizuje kompleksową miejską politykę senioralną. Gdynia posiada m.in. Radę Seniorów, dedykowaną instytucję z ofertą aktywizacyjną – Centrum Aktywności Seniora, konsultowała też z osobami starszymi standardy świadczenia usług opiekuńczych. Tamtejszy samorząd wciąż chce bardziej systemowo włączać osoby starsze w kształtowanie kierowanych do nich działań i usług w sposób partycypacyjny.

W ramach naszej współpracy udało się zrealizować dwa procesy – panel obywatelski oraz spacerzy badawcze (doświadczenia tego drugiego opisujemy w dalszej części publikacji).

Panel obywatelski miał posłużyć do zdobycia szerokiej wiedzy nt. opinii osób starszych o różnych aspektach życia w Gdyni oraz zbudować bazę seniorów, do których miasto mogłoby zwracać się z kolejnymi kwestiami do konsultacji.

Celem szczegółowym uruchomienia panelu obywatelskiego w Gdyni było zdobycie wiedzy na temat oceny i opinii mieszkańców powyżej 55. roku życia na temat usług publicznych świadczonych przez miasto Gdynia na rzecz tych osób, innych działań miejskich skierowanych do osób starszych oraz ważnych z ich punktu widzenia obszarów podlegających miastu, a wymagających zmian. Panel miał posłużyć również jako źródło informacji na temat specyficznych potrzeb różnych podgrup populacji seniorów (np. osób niepełnosprawnych, sędziwych, mieszkańców poszczególnych dzielnic miasta).

Czym jest panel obywatelski?

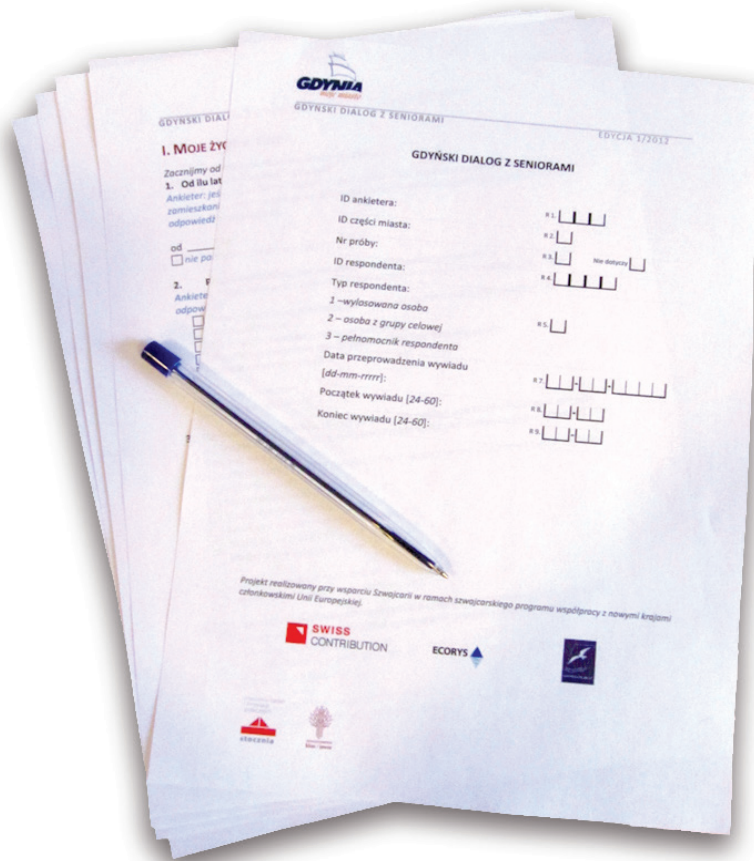
Technika panelu obywatelskiego jest połączeniem metody badawczej i konsultacyjnej. Polega na zasięgnięciu w powtarzalny sposób opinii dużej, możliwie reprezentatywnej grupy mieszkańców danego terytorium lub użytkowników określonych usług. Panel, w zależności od rozmiarów populacji, której ma dotyczyć (od reprezentacji całej populacji mieszkańców do mini-paneli zbierających jedynie z przedstawicieli wybranych grup), może się składać od kilkuset do nawet kilkunastu tysięcy osób. Aby zapewnić reprezentatywność głosów wyrażanych w panelu, jego skład jest zwykle wyłaniany w sposób losowy. W szczególnych sytuacjach, gdy celem panelu jest uwzględnienie opinii specyficznej, niedoreprezentowanej w całej populacji podgrupy, możliwe są modele konstrukcji próby w sposób losowo-celowy.

---

1 http://www.gdynia.pl/g2/2012_05/53657_fileot.pdf

Uczestnicy pozostają w członkami panelu przez pewien czas (zwykle około 2-4 lat) i uczestniczą w kolejnych edycjach badania. Pozwala to na rejestrację ewolucji opinii poszczególnych osób między kolejnymi pomiarami, np. w odpowiedzi na zmiany wprowadzane przez samorząd w sposobie świadczenia usług stanowiących przedmiot oceny panelistów. Uzupełnieniem badań kwestionariuszowych, które stanowią podstawę tej techniki, mogą być badania jakościowe, do których zaprasza się część uczestników panelu, w szczególności grupy fokusowe i warsztaty.

ETAPY PROCESU

I. PRZYGOTOWANIE DO REALIZACJI BADANIA

[czas trwania: 4 miesiące²]

A. Opracowanie założeń badania: określenie populacji poddanej badaniu, ustalenie zakresu przedmiotowego badania

Decyzja o realizacji w Gdyni panelu obywatelskiego z udziałem seniorów była próbą przetestowania mechanizmu, który mógłby służyć miastu jako systemowe narzędzie włączania seniorów w działania miasta w sposób partycypacyjny – diagnozy sytuacji tej grupy, zbierania od niej uwag na temat jakości funkcjonujących rozwiązań z zakresu usług miejskich i zasięgania jej opinii, jeśli chodzi o rzeczy wymagające zmiany w funkcjonowaniu miasta, aby stale podwyższać jakość życia osób starszych.

Koncepcja realizacji panelu oraz narzędzia do tego potrzebne (kwestionariusz, formatka bazy danych, konstrukcja próby respondentów) zostały opracowane w efekcie trzymiesięcznych konsultacji (zdalnych i podczas trzech spotkań roboczych) na linii Gdynia-„Stocznia”.

---

2 Zakładamy, że prace przygotowawcze przy kolejnych edycjach panelu będą już o wiele krótsze.

B. Dobór próby badawczej

Ostatecznie zdecydowano o przeprowadzeniu na próbie 500-osobowej badania panelowego o charakterze losowo-celowym, z czego $\frac{1}{3}$ respondentów dobierana była losowo, a $\frac{2}{3}$ w sposób celowy. Aby poznać opinie na temat szczególnych usług o charakterze pomocowym, których rozwój leży w centrum zainteresowania władz miasta, zdecydowano o nieproporcjonalnym doborze seniorów niepełnosprawnych spośród wszystkich respondentów.

Próba losowa w panelu warstwowana była proporcjonalnie w oparciu o 3 kryteria:

- płeć,
- wiek (w podziale na 3 kategorie: od 55. do 65. roku życia, od 66. do 80. roku życia oraz od 81. roku życia wzwyż),
- miejsce zamieszkania (według 5 okręgów wyborczych).

W części dobieranej celowo struktura podpróby odzwierciedlała strukturę populacji ze względu na płeć, wiek, miejsce zamieszkania oraz stopień niepełnosprawności (3 kategorie niepełnosprawności: lekka, umiarkowana, znaczna). Respondentami w tej podpróbie miały być głównie osoby korzystające ze wsparcia miasta (podopieczni MOPS) oraz różnych organizacji pozarządowych. Rozkład respondentów między poszczególnymi organizacjami był proporcjonalny do skali ich działalności, tj. liczby podopiecznych objętych ich działaniami i odsetka, jaki osoby z tym typem niepełnosprawności stanowią w ogóle populacji seniorskiej Gdyni.

Na co warto zwracać uwagę?

Aby poprawnie przygotować próbę celową, należy zacząć od zebrania wszelkich dostępnych informacji dotyczących interesującej nas populacji: ogólnych danych liczbowych nt. cech społeczno-demograficznych, ale też – w zależności od profilu próby – danych dotyczących np. osób niepełnosprawnych, osób pobierających różnego typu świadczenia czy też osób będących podopiecznymi różnych instytucji czy organizacji.

Do losowania próby jako operatu użyto bazy PESEL znajdującej się w posiadaniu Urzędu Miasta. Rozkład próby celowej skonstruowano natomiast w oparciu o dane na temat populacji seniorów w Gdyni oraz wyników badania Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, zawierającego informacje o populacji gdyńskich niepełnosprawnych i dane z bazy POMOST będącej w posiadaniu MOPS (dotyczące m.in. wydanych orzeczeń o niepełnosprawności w latach 2008-2011) – na tej podstawie stworzono listę respondentów o określonych cechach, za których rekrutację odpowiadali ankieterzy dedykowani do próby celowej.

Na co warto zwracać uwagę?

Losując próbę, należy pamiętać o przepisach związanych z ochroną danych osobowych. Optymalnym rozwiązaniem jest dokonanie losowania przez osobę pracującą w Urzędzie i uprawnioną do administrowania bazą PESEL. Osobno należy zarejestrować w GIODO bazę respondentów panelu, gdyż wedle wykładni ustawy o ochronie danych osobowych realizacja panelu kwalifikuje się jako czynność przetwarzania danych osobowych. Szczegółowe wytyczne na ten temat można znaleźć na stronie <http://www.giodo.gov.pl/148/j/pl/>. Osoba

odpowiedzialna za koordynację realizacji panelu, m.in. za przydzielanie respondentów poszczególnym ankietom i kontrolę realizacji próby, powinna posiadać przyznane uprawnienia do zarządzania tak powstałymi bazami. W opisywanym przypadku takiego zgłoszenia dokonał Urząd Miasta Gdyni, a wykorzystanie danych z bazy było ograniczone do wyznaczonego przezeń oficera ds. danych osobowych, który odpowiadał m.in. za losowanie próby. Osoby trzecie (ankieterzy, osoba odpowiadająca za kodowanie danych i osoby analizujące dane) miały dostęp jedynie do danych w postaci zanonimizowanej.

C. Ustalenie przebiegu realizacji badania: ustalenie procedury rekrutacji respondentów, wybór sposobu dystrybucji ankiety, ustalenie harmonogramu badania

Jak w każdym badaniu ankietarskim, w panelu obywatelskim trzeba liczyć się z tym, że nie wszystkie osoby wylosowane do próby zgodzą się na wypełnienie ankiety. Niezbędne jest zatem wylosowanie oprócz próby zasadniczej prób rezerwowych oraz przyjęcie liczby tzw. „wejść ankietarskich” (sytuacji, w których ankietier udał się pod wskazany adres, ale nie udało mu się zastać respondenta), po wyczerpaniu której ankietier może zastąpić respondenta z próby zasadniczej osobą spełniającą te same kryteria doboru z próby rezerwowej (lub kolejnych prób rezerwowych, jeśli zaistnieje taka konieczność).

W przypadku Gdyńskiego Dialogu z Seniorami wylosowano łącznie 1000 osób, jedną próbę zasadniczą i cztery próby rezerwowe, z których korzystano po czterech nieudanych próbach przeprowadzenia badania z daną osobą.

Rozkład próby w panelu Gdyński Dialog z Seniorami

część losowa próby   n=200, próba nieproporcjonalna dla wieku

Warstwy Okręg	Wiek	Płeć		Razem
		Kobiety	Mężczyźni	
OKRĘG 1 (Babie Doły, Oksywie, Obłuże, Pogórze)	55-65 l.	7	6	13
	66-80 l.	7	6	13
	81 l. +	7	6	13
Okręg 1 Suma		21	18	39
OKRĘG 2 (Cisowa, Pustki Cisowskie-Demptowo, Chylonia)	55-65 l.	9	6	15
	66-80 l.	9	6	15
	81 l. +	9	6	15
Okręg 2 Suma		27	18	45
OKRĘG 3 (Leszczynki, Grabówek, Działki Leśne, Witomino Radiostacja, Witomino Leśniczówka, Chwarzno-Wiczlino)	55-65 l.	9	6	15
	66-80 l.	9	6	15
	81 l. +	9	6	15
Okręg 3 Suma		27	18	45
OKRĘG 4 (Śródmieście, Kamienna Góra, Wzgórze Św. Maksymiliana, Redłowo, Orłowo)	55-65 l.	9	6	15
	66-80 l.	9	6	15
	81 l. +	9	6	15
Okręg 4 Suma		27	18	45
OKRĘG 5 (Wielki Kack, Mały Kack, Karwiny, Dąbrowa)	55-65 l.	5	4	9
	66-80 l.	5	4	9
	81 l. +	5	4	9
Okręg 5 Suma		15	12	27
Suma końcowa		117	84	201

część celowa próby n=300, próba nieproporcjonalna dla wieku

Warstwy poza niepełnosprawnością			Warstwa niepełnosprawność			Łączna liczebność podpróby wg wieku, płci i zamieszkania
Okręg	Płeć	Wiek	znaczna	umiarkowana	lekka	
OKRĘG 1	Mężczyźni	55-65 l.	1	3	5	9
	Mężczyźni	66-80 l.	3	4	2	9
	Mężczyźni	81 l. +	6	1	2	9
	Kobiety	55-65 l.	2	3	6	11
	Kobiety	66-80 l.	4	4	3	11
	Kobiety	81 l. +	7	1	3	11
OKRĘG 2	Mężczyźni	55-65 l.	1	3	5	9
	Mężczyźni	66-80 l.	3	5	2	10
	Mężczyźni	81 l. +	6	1	2	9
	Kobiety	55-65 l.	2	4	7	13
	Kobiety	66-80 l.	4	5	4	13
	Kobiety	81 l. +	8	1	3	12
OKRĘG 3	Mężczyźni	55-65 l.	1	3	5	9
	Mężczyźni	66-80 l.	3	5	2	10
	Mężczyźni	81 l. +	6	1	2	9
	Kobiety	55-65 l.	2	4	7	13
	Kobiety	66-80 l.	5	5	4	14
	Kobiety	81 l. +	9	1	3	13
OKRĘG 4	Mężczyźni	55-65 l.	1	3	5	9
	Mężczyźni	66-80 l.	3	4	2	9
	Mężczyźni	81 l. +	6	1	2	9
	Kobiety	55-65 l.	2	4	7	13
	Kobiety	66-80 l.	5	25	4	14
	Kobiety	81 l. +	9	1	3	13
OKRĘG 5	Mężczyźni	55-65 l.	1	2	3	6
	Mężczyźni	66-80 l.	2	3	1	6
	Mężczyźni	81 l. +	4	1	1	6
	Kobiety	55-65 l.	1	2	4	7
	Kobiety	66-80 l.	3	3	2	8
	Kobiety	81 l. +	5	1	2	8
Razem			115	84	103	303

Na co warto zwracać uwagę?

Dobór próby jest kluczowym elementem badania panelowego – musi ona mieć charakter reprezentatywny dla populacji wyznaczonej jako przedmiot zainteresowania procesu. Niektóre samorządy umożliwiają mieszkańcom samodzielne zgłaszanie się do udziału w panelu, np. poprzez wypełnienie formularza zgłoszeniowego na stronie gminy. Taki mechanizm musi jednak zostać poddany weryfikacji, np. w postaci losowania spośród osób zgłoszonych lub dokooptowania osób zrekrutowanych w sposób celowy, spełniających warunki danej podgrupy w próbie, m.in. po to, by zapobiec mechanizmowi autoselekcji. Zaprojektowanie próby, ale też rekrutację respondentów spełniających założenia, najlepiej jest zlecić ekspertom, np. firmie badawczej czy rekruterskiej.

W toku realizacji pierwszej edycji Gdyńskiego Dialogu z Seniorami wypracowano wstępną propozycję funkcjonowania panelu jako systemowego mechanizmu zasięgnięcia przez Urząd Miasta Gdyni opinii osób starszych na temat różnych aspektów polityki miejskiej skierowanej do tej grupy. Panel docelowo ma być organizowany raz w roku i ma w nim uczestniczyć stała grupa 500 mieszkańców Gdyni (osób, które są zarejestrowane na pobyt stały lub czasowy powyżej trzech miesięcy, w wieku 55+, dobranych częściowo metodą losową, częściowo zaś w sposób celowy – za pośrednictwem instytucji i organizacji pozarządowych świadczących usługi na rzecz seniorów).

Badanie będzie miało charakter panelowy (stały), jednak próba badawcza będzie podlegała wymianie – część respondentów, którzy uczestniczą w panelu najdłużej, będzie co pewien czas zastępowana nowymi osobami w taki sposób, aby umożliwić kolejnym mieszkańcom Gdyni udział w przedsięwzięciu, ale przy tym zapewnić minimalny poziom porównywalności wyników w czasie. Po pierwszym roku założono rotację połowy próby (po 1/2 w każdej z podprób – losowej i dobieranej celowo).

Oznacza to, że w kolejnym roku w panelu mają uczestniczyć wszyscy początkowi respondenci, poza tymi, którzy przestaną brać udział w badaniu z przyczyn naturalnych lub odmówią dalszego uczestnictwa (ubytki w próbie będą uzupełniane z edycji na edycję). Po tym okresie połowa pozostałych uczestników zostanie wymieniona na nowych, połowa zaś zostanie poproszona o uczestnictwo w panelu przez jeszcze jeden rok (w celu zachowania porównywalności wyników między poszczególnymi latami). Nowi uczestnicy zobowiążą się do udziału przez okres dwóch lat.

Spotkanie robocze dotyczące sposobu realizacji panelu obywatelskiego w Gdyni

W ten sposób po pierwszym „rozruchowym” roku, osiągnięty zostanie docelowy schemat realizacji panelu, zakładający istnienie dwóch wymiennych podprób, uczestniczących w panelu „na zakładkę”. Zasada dwuletniego uczestnictwa będzie też dotyczyć osób zapraszanych do panelu w zastępstwie dotychczasowych uczestników, którzy przestaną brać w nim udział wcześniej. Byli uczestnicy panelu nie będą mogli wziąć w nim udziału (zostać wylosowani lub wybrani w próbie celowej przez organizację) przez okres dwóch lat.

Prowadzenie grupy panelowej jest zajęciem dość pracochłonnym i kosztownym (choć z drugiej strony może być łącznie tańsze niż każdorazowe losowanie respondentów w badaniach prowadzonych niezależnie na każdorazowo konstruowanych próbach). Przede wszystkim wymaga on „hodowli” uczestników panelu, tzn. nie tylko powracania do respondentów z kolejnymi ankietami (zwykle w kilkumiesięcznych odstępach, raczej nie częściej niż 3-4 razy w roku), ale też utrzymywania z nimi kontaktu pomiędzy kolejnymi edycjami badania. Skład panelu musi być też regularnie uzupełniany ze względu na nieuchronne zjawisko „wypadania” z niego poszczególnych uczestników. Często konieczne jest dodatkowe motywowanie uczestników do pozostania w grupie panelowej (np. poprzez nagrody czy niewielkie wynagrodzenie związane z udziałem w poszczególnych edycjach badania).

Na co warto zwracać uwagę?

Myśleniu o składzie panelu od początku musi towarzyszyć świadomość mechanizmów rotowania uczestników. Założenie o rotacji wynika po pierwsze z potrzeby zapewnienia możliwości włączania osób, które zasilają na bieżąco populację gdyńskich seniorów (przeprowadzają się do Gdyni lub kończą 55 lat), po drugie – z potrzeby ograniczenia wpływu samego uczestnictwa w badaniu na poglądy respondentów, czyli zapobieganiu zjawisku samoselekcji uczestników – zniekształcającym kryterium reprezentatywności (wpływ taki dokumentują liczne prace metodologiczne). Z czasem sam fakt bycia regularnie badanym specyficznie warunkuje uczestników do określonych odpowiedzi – dlatego skład panelu powinien być również systematycznie rotowany, np. co rok wymiana $\frac{1}{3}$ uczestników i dołowanie nowych osób według tych samych kryteriów warstwowania próby.

D. Przygotowanie kwestionariusza

Prace nad samym kwestionariuszem do gdyńskiego panelu okazały się bardzo czasochłonne i zajęły ponad trzy miesiące.

Przedstawiciele „Stoczni” i Gdyni na spotkaniu roboczym wypracowali wspólnie listę zagadnień, które zostały następnie zoperacjonalizowane w postaci konkretnych pytań. Pierwsza wersja kwestionariusza została skonsultowana przez przedstawicieli miasta, a potem jeszcze kilkakrotnie poprawiana drogą mailową przez obie strony. Ostatecznie, w pierwszej edycji badania w kwestionariuszu zawarto pytania dotyczące szerokiego zakresu tematów, m.in. ogólnej oceny okolicy, w której zamieszkują respondenci, ich oceny działań podejmowanych przez władze miasta Gdyni na rzecz seniorów i krytyki różnych usług do nich skierowanych (m.in. oferty Centrum Aktywności Seniora, usług Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej); pytano również o obszary z zakresu organizacji przestrzeni i komunikacji miejskiej, które zdaniem seniorów powinny znaleźć się na liście priorytetów miasta, jeśli chodzi o poprawę przyjazności Gdyni wobec tej grupy mieszkańców ([-> kwestionariusz panelu w Gdyni](#)).

Na co warto zwracać uwagę?

Tematy poruszane w panelu mogą być bardzo różnorodne – od zbierania ogólnych opinii dotyczących jakości życia w mieście, przez bardzo sprofilowane zestawy pytań odnoszące się do wybranego obszaru funkcjonowania samorządu czy konkretnej usługi. Grupy pytań w panelu mogą być dowolnie konstruowane – kolejne badania mogą mieć charakter przekrojowy, dotyczyć różnych kwestii lub każda ankieta być poświęcona innemu zagadnieniu. Aby wykorzystać ideę panelu, należy jednak założyć od początku powtarzalność pewnych pytań w cyklu, aby móc porównać ewentualne zmiany w opiniach.

W Gdyńskim Dialogu z Seniorami przyjęto założenie, że część pytań w kwestionariuszu będzie stała i powtarzana w kolejnych edycjach badania (kwestie dotyczące ogólnej oceny jakości życia w mieście, postrzegania miejsca zamieszkania respondenta i jego osobistej sytuacji, w tym aktywności), a część będzie „wymieniana”, tzn. w każdej edycji będzie można wprowadzać inny temat przewodni, przy założeniu, że w każdym kilkuletnim cyklu panelu będzie się wracać do danego bloku pytań minimum raz.

W ostatecznej wersji kwestionariusza Gdyńskiego Dialogu z Seniorami pytania podzielono na 3 bloki:

- **Moje życie w Gdyni** – pytania dotyczące sytuacji życiowej respondenta, m.in. jego stanu zdrowia, stylu życia, podejmowanych aktywności;
- **Moja okolica** – pytania dotyczące oceny różnych aspektów funkcjonowania dzielnicy, w której mieszka respondent, i ich wpływu na jego życie;
- **Moje miasto** – pytania dotyczące oceny Gdyni jako miejsca do życia i działań władz miasta na rzecz osób starszych.

Kwestionariusz zawierał łącznie 30 pytań merytorycznych, 4 pytania metryczkowe oraz pytanie o preferowaną formę udziału w kolejnych edycjach panelu.

Na co warto zwracać uwagę?

Treść kwestionariuszy w panelach obywatelskich jest zwykle dość złożona, a same formularze są długie. Aby respondent poradził sobie z jego wypełnianiem, zwłaszcza w sytuacji, w której robi to sam, bez pomocy ankietera, kluczowe jest zadbanie o konstrukcję kwestionariusza, m.in. jednoznaczne formułowanie zagadnień, zróżnicowanie form pytań (otwarte, zamknięte, skale, kafeteria itd.), a w przypadku ankiety do wypełniania na papierze – zapewnienie odpowiedniej ilości miejsca na wpisywanie odpowiedzi do pytań otwartych.

Zawsze należy też dążyć do ograniczenia długości kwestionariusza do niezbędnego minimum i przetestować czas potrzebny na jego wypełnienie w trakcie pilotażu. Przy tej okazji można też sprawdzić jego zrozumiałość i dostosowanie do potrzeb różnych grup respondentów.

II. REALIZACJA BADANIA

[czas trwania: 4 miesiące]

A. Szkolenie dla ankieterów

Ankieterami w próbie losowej badania byli przedstawiciele MOPS, w większości doświadczeni w realizacji podobnych projektów w trakcie procesu konsultacji kryteriów jakości usług opiekuńczych. W próbie celowej realizację ankiet powierzono przedstawicielom organizacji pozarządowych pracujących na terenie Gdyni z osobami niepełnosprawnymi, wskazanym przez miejskie instytucje pomocowe (MOPS i Referat Urzędu Miasta ds. Osób Niepełnosprawnych). W kolejnych miesiącach respondentów do próby celowej rekrutowano również poprzez kluby seniora oraz bazę Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności. Ankieterami w klubach seniora zostały osoby wskazane przez animatorów klubów, zaś w przypadku respondentów z bazy PZON wywiady przeprowadzili pracownicy socjalni MOPS – ci sami, którzy realizowali badanie w próbie losowej. Łącznie ankieterami w panelu było 26 osób.

Ponieważ panel obywatelski jest bardzo ambitnym przedsięwzięciem badawczym, a dodatkowo w przypadku procesu w Gdyni ciężar jego realizacji leżał na barkach osób niezajmujących się zawodowo realizacją badań społecznych, ankieterzy wzięli udział w serii szkoleń przygotowujących do tego zadania.

Pierwsze z nich dotyczyło bezpośredniego przygotowania do realizacji projektu – prowadzili je przedstawiciele „Stoczni”, doświadczeni w realizacji badań społecznych i będący współautorami tej konkretnej koncepcji i samego kwestionariusza. Na szkoleniu szczegółowo analizowano

ten dokument i rozmawiano o specyfice sytuacji badawczej z udziałem osób starszych, w tym możliwych problemach w realizacji tego typu badania i sposobach radzenia sobie z nimi.

Ponadto ankieterzy uczestniczyli w szkoleniu organizacyjnym, prowadzonym przez koordynatora badania, na którym omawiano zasady współpracy oraz sposób realizacji wywiadów krok po kroku (w tym zasady raportowania o efektach prób kontaktów z respondentami), oraz w szkoleniu w zakresie ochrony danych osobowych, prowadzonym przez Pełnomocnika Prezydenta Miasta ds. Ochrony Informacji Niejawnych Urzędu Miasta Gdyni, na którym ankieterzy zapoznani zostali z Ustawą o ochronie danych osobowych, trybem zbierania, przechowywania i ochrony informacji niejawnych i danych wrażliwych, a także odpowiedzialnością karną za naruszenie przedmiotowej ustawy. Każdy z ankieterów, zanim przystąpił do badania, otrzymał i podpisał nadane mu imienne upoważnienie do przetwarzania danych osobowych.

B. Pilotaż kwestionariusza i wprowadzanie poprawek

Realizację właściwego rzutu badania poprzedził trwający dwa tygodnie pilotaż ankiety na próbie 50 osób, z której to grupy udało się w ciągu dwóch tygodni zrealizować 49 ankiet. Po jego zakończeniu (i wprowadzeniu minimalnych zmian w treści kwestionariusza) rozpoczęła się realizacja pozostałej części panelu, która trwała od początku lutego do końca marca.

Na co warto zwracać uwagę?

Z racji bardzo dużej próby w tego typu badaniu trzeba zadbać o odpowiednią liczbę ankieterów, którzy będą docierać do respondentów.

Zaletą wykorzystania ankieterów profesjonalnych, np. z sieci ankieterskiej firmy badawczej, jest niewątpliwie większe tempo realizacji – profesjonalni ankieterzy prowadzący badanie są zwykle w stanie przeprowadzić więcej wywiadów w krótszym czasie, a także mają większe możliwości czasowe w podejmowaniu prób ponownego dotarcia do respondentów.

Jeżeli jednak panel obywatelski dotyczy pewnej specyficznej grupy osób, co do której można wnioskować, że może być szczególnie nieufna wobec ankieterów, np. z racji trudnej sytuacji życiowej, warto zastanowić się nad zaangażowaniem w tej roli osób, które mają na co dzień do czynienia z jej przedstawicielami i mogą wzbudzać ich zaufanie – np. pracowników społecznych czy przedstawicieli organizacji pozarządowych pracujących z osobami starszymi i niepełnosprawnymi, jak to miało miejsce w przypadku Gdyńskiego Dialogu z Seniorami.

Wybierając takie rozwiązanie, trzeba jednak pamiętać, by status tych osób nie zakłócał realizacji badania, np. jeśli w ankiecie padają pytania o ocenę jakości funkcjonowania poszczególnych instytucji, ankieterami nie mogą być ich pracownicy – taka sytuacja mogłaby zachwiać badaniem, sprawiając, że respondenci nie byłoby skłonni krytycznie oceniać instytucji w rozmowie z jej przedstawicielem.

C. Właściwa część realizacji próby

Planując badanie w Gdyni, zadbano o to, by narzędzia badawcze były jak najbardziej przyjazne dla respondentów, m.in. by kwestionariusze nie były za długie (obejmowały 30 pytań merytorycznych różnych typów – od kafeterii jednokrotnego wyboru do pytań otwartych, oraz 4 pytania metryczkowe), ankieterzy dysponowali kartami odpowiedzi, które mogli pokazywać swoim rozmówcom w trakcie zadawania poszczególnych pytań, aby sami respondenci mogli je przeczytać i mieli przed oczami możliwe odpowiedzi. Pozwalało to lepiej skupić uwagę i ułatwiało udział w badaniu.

W sytuacjach, w których respondent był z jakichś względów niezdolny do samodzielnego udziału w badaniu, w jego imieniu odpowiadać mógł jego pełnomocnik, np. opiekun lub członek rodziny. Zadbano również o to, by pytania były możliwie prosto sformułowane.

Myśląc o kolejnych edycjach badań, ankieterzy pytali również respondentów o tematy, które ich zdaniem powinny zostać poruszone w kolejnych panelach, jak również o preferowane formy udziału w kolejnych edycjach. Oprócz realizacji badań metodą wywiadu ankieterskiego, przewidziano także w przyszłości możliwość samodzielnego wypełnienia i odesłania ankiety do Urzędu Miasta (ankieta pocztowa) oraz wypełnienia ankiety w trybie on-line.

Na co warto zwracać uwagę?

Chcąc zachęcić część respondentów do udziału w kolejnych edycjach badania w formie nieangażującej ankieterów, należy zadbać o to, by było to możliwie proste. Zapewnienie wygodnego sposobu zwrotu papierowej ankiety może przybrać formę, np. dostarczenia wraz z kwestionariuszem zaadresowanej koperty zwrotnej ze znaczkiem czy ustawienia w obiektach użyteczności publicznej (np. w urzędzie gminy, bibliotece) skrzynek, do których można wrzucać wypełnione dokumenty.

Zaproszenie do udziału w badaniu zostało skierowane do respondentów w formie indywidualnych listów podpisanych przez Prezydenta Miasta. W trosce o zaspokojenie ewentualnych wątpliwości osób starszych i zapewnienie im bezpieczeństwa w związku z udziałem w badaniu, w liście wskazano przybliżoną datę jego realizacji oraz udostępniono numer telefonu, pod którym respondenci mogli potwierdzić tożsamość ankietera i ewentualnie zmienić termin jego wizyty.

W toku realizacji ankieterzy byli w stałym kontakcie z koordynatorem badania, który odpowiadał m.in. za wysyłkę kolejnych listów z zaproszeniami dla respondentów oraz za przekazywanie ankieterom zestawów kwestionariuszy i list z danymi kontaktowymi wylosowanych osób, a także na bieżąco aktualizował w bazie danych stopień realizacji próby. Wraz z napływem wypełnionych kwestionariuszy, ta sama osoba zajmowała się również wprowadzaniem wyników z ankiet do elektronicznej bazy danych za pomocą specjalnie skonstruowanego formularza. W tym miejscu warto jednak zwrócić uwagę, że im większa próba w panelu, tym trudniej pogodzić wszystkie te obowiązki jednej osobie – zadania koordynacyjne warto wtedy rozdzielić od tych dotyczących wprowadzania i czyszczenia danych, które można np. zlecić na zewnątrz.

Ostatecznie ankieterom udało się przeprowadzić ankiety z 456 osobami, co pozwoliło na zrealizowanie założonej próby w 91,2%.

	założone	zrealizowane	niezrealizowane	% realizacji
losowa	249	245	4	98,4
celowa	251	211	40	84,1
Suma	500	456	44	91,2

W próbie losowej, w której realizacja była trudniejsza, ponieważ respondenci w większości przypadków nie mieli wcześniej żadnego kontaktu z ankieterami ani instytucjami zaangażowanymi w proces, tzw. stopa zwrotu wyniosła 36,2%, co jest wynikiem podobnym do stóp zwrotu osiąganych w innych badaniach o podobnie masowym charakterze (patrz poniżej).

Lp.	Efekt realizacji	liczba	%
1	Zrealizowane	245	36,2
2	Odmowy	254	37,6
3	Cztery nieudane wejścia	146	21,6
4	Przyczyny niezależne, w tym:	31	4,6
	4a osoby zmarłe	4	
	4b niemieszkające pod danym adresem	16	
	4c wycofane	11	
Suma		676	

III. OPRAWOWANIE WYNIKÓW BADANIA

[czas trwania: 2 miesiące]

A. Wprowadzenie danych do bazy, wstępna analiza danych i ustalenie zagadnień do pogłębionego poruszenia w raporcie

Panel obywatelski dostarcza bogatego zestawu danych, które należy dokładnie opracować, by można było na ich podstawie formułować konkretne wnioski i rekomendacje dla władz samorządowych. W tym celu dobrze jest najpierw usiąść w gronie realizatorów i zleceńodawców, a zarazem odbiorców wyników badania, nad surowym zestawem danych i wspólnie przejrzeć go pod kątem kwestii, które najbardziej interesują gminę. W ten sposób można m.in. ustalić, którym kwestiom należy poświęcić szczególne miejsce w raporcie i które dane poddać szczegółowej analizie, np. poszukując skupień/klastrów w odpowiedziach, a które można w tej edycji badania opisać jedynie ogólnie.

B. Stworzenie raportu z badania

W przypadku Gdyńskiego Dialogu z Seniorami pełne podsumowanie procesu znalazło się ostatecznie w kilkudziesięciostrońcowym raporcie, zawierającym opis metodologii badania oraz podsumowanie i analizę wyników w podziale zgodnym z blokami pytań w kwestionariuszu. Opierając się na danych z badania, zwrócono uwagę na najważniejsze zjawiska i problemy obserwowane w populacji objętej badaniem, potencjalnie szczególnie istotne z punktu widzenia projektowania miejskiej polityki wobec osób starszych.

W przypadku opisywanego panelu zdecydowano, że szczególnym przedmiotem zainteresowania dla władz miasta jest kwestia aktywności osób starszych – w opracowaniu wyników poświęcono więc specjalną uwagę czynnikom warunkującym aktywność lub jej brak oraz spróbowano wyróżnić różne podgrupy w populacji seniorskiej pod tym kątem. Osobne miejsce poświęcono też kwestii licznych aspektów wykluczenia osób starszych, np. z korzystania z oferty kulturalnej czy funkcjonowania w przestrzeni publicznej, i próbie opisu grup szczególnie narażonych na wykluczenie (w tym wykluczenie wielowymiarowe) i przyczyniających się do tego czynników, jak np. stan zdrowia, sytuacja materialna czy wykształcenie. Oprócz tego w raporcie znalazły się tabele z zestawieniem częstości odpowiedzi na wszystkie poszczególne pytania z kwestionariusza.

C. Powrót z wynikami badania do respondentów oraz informowanie o wynikach panelu społeczności lokalnej

Oprócz całościowego raportu badawczego, który z racji swojej objętości i wielości poruszanych tematów może być trudny do lektury dla przeciętnego mieszkańca, warto przygotować skróconą formę podsumowania badania, streszczenia z najważniejszymi wynikami (np. w formie rozbudowanego executive summary). Taki dokument powinien mieć atrakcyjną graficznie postać, zachęcającą do zapoznania się z nim każdego mieszkańca. Może np. zawierać infografiki i łatwe do odszyfrowania wykresy, ale powinien też być po prostu czytelny i napisany zrozumiałym językiem oraz możliwie szeroko dystrybuowany wśród mieszkańców, a zwłaszcza wśród samych respondentów badania.

Powrót do badanych z wynikami ankiet jest kluczową kwestią w przypadku panelu obywatelskiego – jest nie tylko realizacją niezbędnego etapu procesu partycypacyjnego, jakim jest informowanie zwrotne o wynikach procesu, w którym mieszkańcy wzięli udział, ale także jest niezbędne dla podtrzymywania chęci udziału w kolejnych edycjach. Respondenci powinni mieć poczucie, że ich udział w badaniu dał konkretne wyniki, że ktoś faktycznie zrobił użytek z zebranych przy ich udziale danych i że władze mają plany związane z przekuciem tych rezultatów na konkretne działania.

W samorządach stosujących panel jako rozwiązanie systemowe dane z kolejnych edycji są zwykle publikowane w formie raportów na stronie urzędu, a także rozsyłane jako newsletter do wszystkich osób, które zadeklarowały chęć dowiadywania się o kolejnych edycjach badania.

Ciekawym pomysłem jest również organizacja raz w roku spotkania dla uczestników. Może być ono połączone np. z konferencją prasową, na której przedstawiciele władz miasta mogą szerzej skomentować to, czego dowiedzieli się w danym roku z panelu, podyskutować o wynikach z samymi respondentami, a także przedstawić swoje plany na wykorzystywanie wniosków z procesu w projektowaniu i wdrażaniu nowych rozwiązań czy zmian w polityce lokalnej. Takie spotkanie, np. z udziałem prezydenta miasta, może być też dobrym sposobem na uroczyste podziękowanie i docenienia respondentów.

Ponieważ panel gdyński dotyczył osób starszych i niepełnosprawnych, władze miasta zdecydowały, że informacje o wynikach badania warto będzie opublikować m.in. w miejskim biuletynie „Ratusz”, który jest szczególnie popularny wśród seniorów. Zaplanowano więc formę krótkich artykułów – każdy poświęcony jednemu wątkowi poruszonemu w badaniu, które będą ukazywać się w kolejnych numerach tygodnika, na stronach dedykowanych osobom starszym, m.in. specjalnie drukowanych większą czcionką.

D. Opracowanie rekomendacji dla działań samorządu w oparciu o wyniki badania

Dopełnieniem części badawczej panelu powinno być spożytkowanie zdobytych za jego pośrednictwem danych i opinii w celu przygotowania praktycznych rekomendacji dla władz miasta dotyczących potrzebnych zmian w funkcjonowaniu różnych elementów miejskiej polityki lub pomysłów na wdrożenie nowych rozwiązań, odpowiadających na potrzeby zdiagnozowane w badaniu panelowym.

KOSZTY PROCESU

Badanie panelowe jest dosyć drogim narzędziem partycypacji – wysokie koszty generuje przede wszystkim praca ankieterów, którzy muszą zrealizować co najmniej kilkaset ankiet, co z kolei w praktyce oznacza co najmniej kilkakrotnie więcej prób „wejść do respondentów”. W przypadku panelu obywatelskiego w Gdyni cały proces (planowanie i realizacja badania) kosztował około 50 000 zł.

Koszty realizacji panelu (wydruk zaproszeń i kwestionariuszy, koordynacja badania, wynagrodzenie osób przeprowadzających ankiety) zostały pokryte ze środków własnych Urzędu Miasta Gdyni, natomiast część kosztów związanych z przygotowaniem procesu (wybór próby badania i narzędzi badawczych, konstrukcja kwestionariusza) i z analizą danych zebranych w ramach panelu, w które zaangażowana była „Stocznia”, zostały tym razem pokryte ze środków projektu „Dane, Debata, Demokracja (3D)”, realizowanego przy wsparciu Szwajcarii w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

2. Przygotowanie Programu Współpracy z organizacjami pozarządowymi w Płocku

Scenariusz procesu powstał na podstawie działań przeprowadzonych w Płocku przez Pracownię Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” we współpracy z Pełnomocnikiem Prezydenta Miasta Płocka ds. Organizacji Pozarządowych.

WSTĘP

W Płocku wspólnie z tamtejszymi organizacjami pozarządowymi oraz lokalnym samorządem podjęliśmy próbę partycypacyjnego tworzenia rocznego Programu Współpracy.

Miasto to zostało wybrane ze względu na swoje wcześniejsze doświadczenia współpracy z organizacjami. Samorząd płocki otrzymał w 2010 roku certyfikat „Przyjazny samorząd” przyznawany na podstawie wyników badania „Monitoring współpracy” realizowanego przez Stowarzyszenie Klon/Jawor. Korzystając z przeprowadzonych rozważań, stwierdzono, że współpraca pomiędzy lokalnymi organizacjami a samorządem przebiegała bardzo dobrze.

Zdecydowaliśmy się na partycypacyjne opracowanie Programu Współpracy samorządu z organizacjami także ze względu na jego znaczenia dla lokalnego trzeciego sektora. Dodatkowym powodem była powszechność tego rodzaju dokumentu (wszystkie samorzady mają obowiązek jego tworzenia i uchwalania) – dało to możliwość stworzenia w miarę uniwersalnego scenariusza procesu, który mógłby być realizowany także w innych częściach Polski.

ETAPY PROCESU

I. ROZPOZNANIE

[przygotowanie i przeprowadzenie: 3 tygodnie]

Przed rozpoczęciem właściwego procesu partycypacyjnego przeprowadziliśmy wstępną diagnozę. Przede wszystkim zapoznaliśmy się z najważniejszymi płockimi dokumentami strategicznymi: Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych, Strategią Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płock.

Przyglądaliśmy się przede wszystkim elementom diagnozy zawartymi w strategiach, by móc lepiej zorientować się, w jaki sposób były dotychczas definiowane najważniejsze wyzwania dla Płocka oraz jakie są kierunki planowanych działań.

Oprócz tego zapoznaliśmy się z Programami Współpracy z trzech ostatnich lat wraz z uwagami do nich zgłaszanymi w trakcie konsultacji. Dodatkowo przejrzelśmy listę przyznanych dotacji, co pozwoliło nam zorientować się, jakie działania były dotychczas realizowane przez lokalne organizacje przy wsparciu finansowym samorządu.

Bardzo ważna na tym etapie jest ścisła współpraca z lokalnym samorządem. Pozwala to w możliwie łatwy sposób dotrzeć do różnych istotnych z naszej perspektywy dokumentów i ustaleń.

Zaplanowaliśmy również serię wywiadów z kluczowymi osobami – dobrze zorientowanymi w lokalnej sytuacji, potrafiącymi wskazać najważniejsze potrzeby mieszkańców. Chcieliśmy rozmawiać z liderami kluczowych lokalnych organizacji, przedstawicielami samorządu i instytucji miejskich. Niestety ze względu na przesunięcia w harmonogramie nie udało nam się odbyć zaplanowanych rozmów. Zgromadzonej w ten sposób wiedzy wyraźnie brakowało na późniejszych etapach procesu.

Na co warto zwracać uwagę?

Szukając kluczowych „informatorów”, warto poszukać kogoś więcej niż tylko przedstawicieli samorządu czy trzeciego sektora. Osobami, z którymi warto porozmawiać na etapie diagnozy, mogą być również: dyrektor szkoły, przedstawiciele lokalnych instytucji kultury (domu kultury, teatru), rozpoznawalny lokalnie przedsiębiorca czy po prostu aktywni mieszkańcy. Często trudno jest znaleźć, zidentyfikować, wyselekcjonować (takie osoby z wyprzedzeniem).

Spotkanie inauguracyjne z udziałem Prezydenta Miasta Płocka Andrzeja Nowakowskiego.

II. SPOTKANIE INAUGURACYJNE

[przygotowanie: 3 tygodnie; przeprowadzenie: 1 dzień]

Cel/istota:

- odpowiednie wypromowanie całego przedsięwzięcia,
- stworzenie okazji do otwartej, lokalnej dyskusji na tematy ważne dla trzeciego sektora.

Cały proces powinien rozpocząć się od znaczącego dla lokalnego środowiska pozarządowego wydarzenia – takiego, które miałoby odpowiednią rangę, ale też było na tyle atrakcyjne ze względu na program, żeby zechciały w nim uczestniczyć organizacje, które zazwyczaj nie współpracują z miastem, nie angażują się w kwestie ważne dla całego lokalnego środowiska

pozarządowego. Dobrym rozwiązaniem może być spotkanie łączące w sobie elementy dyskusji (zarówno „eksperckiej”, jak i w szerszym gronie) z typowymi elementami treningowymi. Warto zadbać o to, by poruszane były na nim tematy do tej pory mało obecne w ofercie szkoleniowej kierowanej do lokalnych organizacji. Takie warsztaty mogą stanowić dodatkową zachętę – sposób na przekonanie osób zazwyczaj niezainteresowanych tworzeniem dokumentów czy dyskusjami o rozwoju ich miasta.

Dla powodzenia procesu partycypacyjnego ważna jest jego otwartość i odpowiednia promocja wśród lokalnych organizacji. Zależało nam na tym, aby do prac nad dokumentem włączyły się także te organizacje, które dotychczas nie wykazywały się podobną aktywnością. Dlatego zaplanowaliśmy na początek duże, otwarte i szeroko wypromowane spotkanie inauguracyjne. Zostało ono otwarte osobiście przez prezydenta Płocka, co pomogło w nadaniu odpowiedniej rangi całemu wydarzeniu.

Na co warto zwracać uwagę?

Planując duże wydarzenie otwierające proces, warto zadbać o obecność wysokich rangą lokalnych samorządowców. To ich czas i uwaga nadają spotkaniu widoczną wartość i pomagają przekonać szersze grono uczestników o istotności rozpoczynającego się procesu.

Program stworzyliśmy tak, by był możliwie najbardziej atrakcyjny dla lokalnych organizacji pozarządowych. Pierwsza część spotkania składała się z wystąpienia Kuby Wygnańskiego od lat zajmującego się m.in. tematem współpracy organizacji pozarządowych i samorządu oraz dyskusji w dość niestandardowej formule. Rozpoczęła się krótkim panelem z istotnymi dla lokalnego środowiska osobami, który był punktem wyjścia dla rozmów wszystkich uczestników spotkania w mniejszych grupach.

Powstała w ten sposób przestrzeń wymiany opinii i dyskusji na ważne lokalnie tematy, a dla nas pojawiła się ponadto możliwość zidentyfikowania najważniejszych bolączek płockiego trzeciego sektora.

Na zakończenie pierwszej części spotkania zaprezentowaliśmy szczegółowe informacje na temat rozpoczynającego się właśnie procesu partycypacyjnego tworzenia Programu Współpracy na kolejny rok. Jasno sprecyzowaliśmy jego cel, wyjaśniliśmy swoją rolę w całym przedsięwzięciu i przedstawiliśmy wstępny harmonogram wraz z zaznaczeniem, jak można włączyć się w każdy z etapów pracy. Te ostatnie informacje znalazły się również na materiałach rozdanych wszystkim uczestnikom.

Na co warto zwracać uwagę?

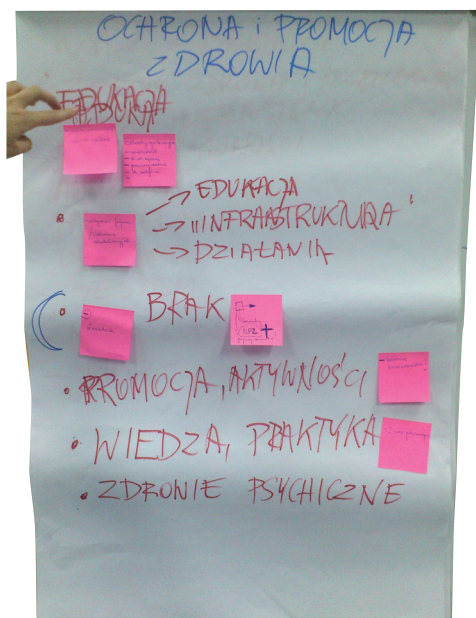
Na otwierające spotkanie warto przygotować materiały drukowane z najważniejszymi informacjami na temat całego procesu i rozdać je wszystkim obecnym. Internet nie może być jedynym kanałem komunikacji z uczestnikami.

W kolejnej części spotkania odbyły się dwa równoległe warsztaty szkoleniowe. Dotyczyły one przeprowadzania diagnoz lokalnych oraz formalno-prawnego aspektu funkcjonowania organizacji pozarządowych. Tematyka została przyjęta z dużym zainteresowaniem, choć przewidziany na nie czas okazał się zbyt długi – po intensywnych dyskusjach w pierwszej części spotkania uczestnicy byli już nieco zmęczeni.

III. PARTYCYPACYJNA DIAGNOZA I GENEROWANIE POMYSŁÓW

[przygotowanie: 2 tygodnie; przeprowadzenie: 2 dni]

Kolejnym etapem były dwa spotkania o charakterze roboczym, na które zaproszone były wszystkie lokalne organizacje pozarządowe (zarówno obecne na pierwszym inauguracyjnym spotkaniu, jak i nowe, które uda się dodatkowo zaprosić). Spotkania miały na celu wypracowanie listy wytycznych dotyczących usprawnienia współpracy pomiędzy samorządem a środowiskiem pozarządowym, czyli zawartości nowego Programu Współpracy w ogólnym zarysie.

A. Wypracowanie propozycji działań w poszczególnych obszarach

Każdy Program Współpracy określa obszary współdziałania samorządu z organizacjami pozarządowymi. Zależą one od lokalnych problemów i potrzeb, jak i kompetencji czy umiejętności lokalnych organizacji oraz samorządu. Bardzo istotne jest określenie priorytetów na programowany okres w taki sposób, by umożliwić skoncentrowanie działań i środków odpowiadających na ważny lokalnie problem i tym samym zwiększyć ich faktyczną skuteczność.

Dlatego też proces tworzenia Programu Współpracy postanowiliśmy rozpocząć od ustalenia tematów planowanego współdziałania i ustanowienia hierarchii kwestii, których powinno dotyczyć.

Ze względu na specyfikę działania organizacji zajmujących się różnymi obszarami tematycznymi zdecydowaliśmy się uporządkować dyskusję nad priorytetami współpracy zgodnie z „branżami”, w których działają lokalne organizacje. Wykorzystaliśmy przy tym strukturę istniejących w Płocku zespołów tematycznych, w których zasiadają organizacje działające w podobnych obszarach.

Często zdarza się, że podstawą dla stworzenia Programu Współpracy jest dokument z poprzedniego roku/okresu. Tak też było do tej pory w Płocku. Chcąc uszanować dotychczasowy sposób pracy, zdecydowaliśmy, że także w tym procesie zawarte w nim treści wykorzystamy jako punkt wyjścia dla rozmowy. Jednak zamiast ułatwić dyskusję na temat głównych problemów Płocka, takie rozpoczęcie niepotrzebnie ją ograniczyło, tym samym utrudniając planowanie nowego rozdziału przyszłej współpracy.

Na co warto zwracać uwagę?

Decydując się na bezpośrednie odwoływanie do poprzedniej wersji tworzonego dokumentu, warto zastanowić się, czy nie zawęzi to planowanej dyskusji. Być może wśród uczestników spotkania jest wielu autorów poprzednich zapisów, którzy wciąż czują się do nich przywiązani i za nie odpowiedzialni. W takiej sytuacji nawiązywanie do zeszłorocznego programu może przynieść odwrotny niż planowany skutek.

Rozgrzewka [10 min]

Warto całe spotkanie rozpocząć od ćwiczenia tylko ogólnie nawiązującego do tematu dalszej rozmowy. To pomoże wzajemnie się poznać, „rozbroi” początkowe obawy uczestników.

Istnieje bardzo wiele ćwiczeń wprowadzających do warsztatu – wybierając jakieś już istniejące lub wymyślając nowe, należy wziąć pod uwagę to, na ile uczestnicy znają się wzajemnie oraz jaki jest charakter tych relacji (bardzo oficjalne czy te bardziej nieformalne).

Ustalenie definicje [5 min]

Ponieważ w trakcie warsztatu wypracowywana będzie treść dokumentu, należy zadbać o to, by wszyscy uczestnicy podobnie rozumieli najważniejsze terminy używane w trakcie dyskusji. Warto zaproponować definicje kategorii takich jak: problem, obszar współpracy czy priorytet, a następnie ustalić, czy wszyscy członkowie grupy się z tymi opisami pojęć zgadzają.

Na co warto zwracać uwagę?

Program współpracy w dużej mierze wpływa na główne kierunki przyznawanych przez samorząd dotacji, a te z kolei dla wielu organizacji są głównym źródłem utrzymania. Dlatego dyskusja o zawartości programu współpracy – zwłaszcza dotycząca jej obszarów – może budzić duże emocje. Warto się na to przygotować i na samym początku uwspólnić rozumienie najważniejszych pojęć i terminów – tak, by uniknąć potencjalnych nieporozumień.

Nazwanie problemów [30 min]

Główne kierunki działań organizacji zapisane w Programie Współpracy powinny w pewien sposób stanowić odpowiedź na lokalne problemy i wyzwania. Dlatego warto zacząć od próby zidentyfikowania najważniejszych lokalnie kwestii dla danego obszaru działalności organizacji (np. pomocy społecznej, edukacji lub sportu).

Dobrym pomysłem jest przy tym wykorzystanie pracy grupowej, w trakcie której uczestnicy w mniejszych zespołach zastanawiają się nad lokalnie pojawiającymi się problemami/kwestiami np. w obszarze kultury czy pomocy społecznej.

Warto wykorzystać przy tym kartki typu post-it, aby na dalszych etapach warsztatu móc grupować wymienione kwestie, zmieniać ich położenie.

Na co warto zwracać uwagę?

Bardzo często w trakcie tego typu ćwiczeń w rozmowach uczestników pojawiają się też sprawy ważne, choć nie do końca związane z tematem konkretnego zadania. Dobrze jest być na to od początku przygotowanym – zarezerwować specjalny kolor karteczek lub przygotować osobną tablicę do przypinania wszystkich ważnych, choć w danym momencie pobocznych wątków.

W przypadku naszego procesu oparliśmy się w tej części warsztatu jedynie na wyobrażeniach i przekonaniach uczestników spotkania. Dobrym pomysłem byłoby odniesienie wyników dyskusji do bardziej obiektywnych informacji na ten temat – jednak właśnie takich danych (pозyskanych w trakcie wstępnego rozpoznania czy na podstawie desk research'u) nam na tym etapie zabrakło.

B. Wypracowanie skutecznych mechanizmów współpracy

Drugie spotkanie dotyczyło przede wszystkim mechanizmów i form współpracy pomiędzy samorządem a organizacjami pozarządowymi. Tematy do rozmowy zostały zaproponowane na podstawie kwestii, które pojawiały się we wcześniejszych dyskusjach i dotyczyły: funkcjonowania Centrum Wspierania Organizacji Pozarządowych, zasad i form współpracy finansowej, współdziałania wewnątrz trzeciego sektora oraz promocji działań organizacji.

Prezentacja dobrych przykładów współpracy [40 min]

Jeśli istnieje taka możliwość, warto poszukać inspirujących przykładów nawiązujących do tematu spotkania. Należy przy tym pamiętać, by nie były one zbyt „odległe” – inspirowały, a nie onieśmiały, i w pewien sposób nawiązywały do lokalnej sytuacji.

W naszym przypadku spotkanie rozpoczęło się od wystąpienia Kuby Wygnańskiego, który przedstawił dane dotyczące kondycji trzeciego sektora i jego współpracy z administracją publiczną, jak i przykłady mechanizmów współpracy funkcjonujących w różnych miastach w Polsce. Tak skonstruowana prezentacja pozwoliła spojrzeć na jakość lokalnej współpracy z szerszej perspektywy.

Na co warto zwracać uwagę?

Przygotowując prezentację, która ma stanowić punkt wyjścia dla dalszej pracy (zwierającą np. ciekawe przykłady, inspiracje), należy pamiętać, by zarezerwować bezpośrednio po niej czas na dyskusję i pytania. Dobre inspiracje to takie, które zaciekawiają i pobudzają do rozmowy – warto to umożliwić wszystkim uczestnikom.

Praca w grupach [30 min]

Praca w mniejszych zespołach zwiększa skuteczność działań i motywuje uczestników do prawdziwego zaangażowania. Jeśli grupy pracują nad różnymi zagadnieniami, warto umożliwić wszystkim wybranie dowolnego z nich. To sprawi, że daną kwestią zajmować się będą osoby naprawdę nią zainteresowane.

Należy zadbać o to, by każda z grup miała swojego moderatora, który będzie czuwał nad tym, by dyskusja nie zbacziała z torów, i będzie na bieżąco zapisywał wypracowywane rozwiązania.

W ramach naszego procesu ta rozmowa odbywała się w czterech równoległych grupach dedykowanych poszczególnym tematom. Każda z grup miała swojego moderatora oraz przygotowany przez niego materiał do pracy – flipchart z wypisanymi kwestiami do dyskusji.

Zadaniem każdej z nich była nie tylko dyskusja nad wskazanymi problemami, ale przede wszystkim wypracowanie propozycji konkretnych rozwiązań. Rezultatem pracy grup był możliwie szczegółowy plan tego, co należy zrobić, by dane mechanizmy współpracy spełniały oczekiwania.

Podsumowanie pracy grup

Po zakończeniu pracy ważne jest, aby jej rezultaty zostały zaprezentowane wszystkim uczestnikom. W tym celu każda grupa powinna wybrać reprezentanta, który w kilkuminutowym wystąpieniu przestawi wypracowane wnioski. Po każdej prezentacji warto zapewnić kilka minut na komentarze i pytania od innych, nieuczestniczących w danej dyskusji osób. To pozwoli dopracować stworzone w zespołach rozwiązania i umożliwi szerszą identyfikację z nimi.

IV. PRACA ZESPOŁU REDAKCYJNEGO

[przeprowadzenie: 3 tygodnie]

Po zakończeniu prac koncepcyjnych warto powołać zespół redakcyjny, który zajmie się spisaniem wypracowanych propozycji i postulatów w formie konkretnych zapisów w dokumencie. Najlepiej, by taka redakcja złożona była z kilku osób (nie za wielu, by nie wpłynęło to negatywnie na efektywność jej prac) – przedstawiciele samorządu i organizacji pozarządowych (powinny to być osoby, które zadeklarują taką gotowość np. pod koniec fazy warsztatowej).

W ramach procesu realizowanego w Płocku podczas podsumowania ostatniego warsztatu ogłosiliśmy powołanie zespołu redakcyjnego, którego zadaniem było spisanie wstępnej wersji Programu Współpracy. Pełnomocnik Prezydenta ds. Organizacji Pozarządowych skierowała też indywidualne zaproszenia do konkretnych osób gotowych do dalszej pracy. W ten sposób zebrała się ośmioosobowa grupa, składająca się po równo z przedstawicielei urzędu miasta i organizacji pozarządowych. Odbyły się następnie cztery spotkania, których gospodarzem i organizatorem było Centrum Wspierania Organizacji Pozarządowych.

Na co warto zwracać uwagę?

Powołując zespół redakcyjny, trzeba pamiętać, by jasno określić cel i zasady jego pracy. Powinien mieć on także swojego gospodarza i prowadzącego, który dopilnuje, by spotkania odbyły się w terminie. Warto zapewnić uczestnictwo w pracach kogoś niezwiązanego bezpośrednio z poruszaną problematyką – obecność „życzliwego obserwatora” może pomóc przezwyciężyć trudności w trakcie pracy zespołu.

Materiałem, na którym pracował zespół redakcyjny, był tekst Programu Współpracy z poprzedniego roku. Pod pewnymi względami ułatwiało to pracę (np. dało możliwość powtórzenia zapisów, które nie budziły niczyich zastrzeżeń), jednak równocześnie utrudniało wprowadzanie większych zmian – członkowie zespołu okazali się mocno przywiązani do już istniejących zapisów. Być może te trudności pozwoliłaby przezwyciężyć obecność kogoś z zewnątrz lub szersze wykorzystanie materiałów zgromadzonych w trakcie wcześniejszych warsztatów (co niestety nastąpiło jedynie częściowo).

V. SZEROKIE KONSULTACJE SPOŁECZNE PROJEKTU PROGRAMU

[przygotowanie: 2 tygodnie; przeprowadzenie: 6 tygodni]

Opracowany przez zespół redakcyjny projekt Programu Współpracy powinien być następnie poddany szerokim konsultacjom społecznym.

Pierwsza faza procesu może przyjąć formę konsultacji pisemnych, projekt może zostać udostępniony na stronie urzędu, a także np. w bezpłatnym serwisie MamZdanie (www.mamzdanie.org.pl), z możliwością odnoszenia się do niego i wyrażania swojej opinii (wykorzystanie dwóch różnych kanałów dystrybucji może zwiększyć skuteczność procesu). Można także przygotować ankietę on-line (np. z wykorzystaniem darmowego narzędzia LimeSurvey) zawierającą bardziej szczegółowe pytania. Informacja o możliwości wypowiedzenia swojego zdania powinna być możliwie szeroko rozpowszechniana wśród lokalnych organizacji.

Warto do tego wykorzystać już istniejące bazy kontaktów, ale uzupełnić je także o inne sposoby dotarcia (np. wykorzystać metodę „kuli śnieżnej”, prosząc znane organizacje o przesyłanie informacji dalej) lub zamieścić informację na ten temat w miejscach często odwiedzanych przez organizacje pozarządowe. Zwłaszcza w przypadku mniejszych miejscowości dobrym pomysłem jest wykorzystanie lokalnie rozpoznawalnych osób do promowania konsultacji.

Po zakończeniu fazy pisemnej warto zrobić warsztat podsumowująco-uzgodnieniowy służący temu, by lepiej zrozumieć zgłoszone uwagi. Warto zaprosić na niego te osoby, które przedstawiły merytorycznie uwagi do projektu programu.

Po zakończeniu konsultacji zespół redakcyjny przygotowuje odpowiedzi na uwagi zgłoszone w czasie konsultacji oraz ostateczną wersję projektu programu. Oba dokumenty warto zamieścić na ogólnodostępnej stronie internetowej i możliwie szeroko wypromować.

W Płocku po zakończeniu pracy zespołu redakcyjnego ogłoszono konsultacje społeczne przygotowanej propozycji dokumentu. Jednak, pomimo naszych propozycji otwarcia formuły konsultacji i ich szerokiego wypromowania, nasz lokalny partner nie zdecydował się na takie kroki. Ogłoszone konsultacje społeczne przyjęły tradycyjną formę możliwości zgłaszania wniosków pisemnych, a informacja na ten temat została rozdystrybuowana za pomocą standardowych, do tej pory wykorzystywanych przez CWOP kanałów. W efekcie wpłynęły jedynie dwa wnioski, które nie zmieniły znacząco treści dokumentu.

Na co warto zwracać uwagę?

Niezwykle istotnym elementem każdego procesu partycypacyjnego są szerokie konsultacje wypracowanych rozwiązań – aby umożliwić wyrażenie opinii także tym, którzy nie uczestniczyli we wcześniejszych pracach. Aby proces konsultacji przyniósł jednak zamierzone skutki, warto włożyć dużo wysiłku w jego przygotowanie – zaplanować odpowiednią akcję informacyjno-promocyjną, udostępnić opracowanie konsultowanego dokumentu, a na zakończenie dostarczyć informację zwrotną wszystkim uczestnikom konsultacji.

3. Tworzenie lokalnego programu profilaktyki zachowań ryzykownych i przeciwdziałania przemocy w warszawskiej dzielnicy Wola

Scenariusz procesu powstał na podstawie działań przeprowadzonych na warszawskiej Woli przez Pracownię Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” we współpracy z Wydziałem Spraw Społecznych i Zdrowia Urzędu Dzielnicy Wola m.st. Warszawy.

WSTĘP

Na warszawskiej Woli wspólnie z tamtejszym samorządem lokalnym przeprowadziliśmy konsultacje społeczne z wolską młodzieżą dotyczące działań skierowanych do młodych ludzi. Ani temat, ani miejsce badania nie zostały wybrane przypadkowo.

Przystępujące do tego procesu „Stocznia” oraz Wydział Spraw Społecznych i Zdrowia Urzędu Dzielnicy Wola m.st. Warszawy miały już doświadczenie współpracy. W 2010 r. „Stocznia” zrealizowała przy współpracy Wydziału badanie społeczne wśród młodych ludzi uczących się i mieszkających na terenie dzielnicy. Dotyczyło ono problemów społecznych (zwłaszcza zachowań ryzykownych) tej grupy mieszkańców. Jedną z dodatkowych rekomendacji płynących z badania było większe włączanie samej młodzieży w podejmowanie decyzji jej dotyczących. Taki postulat spotkał się ze zrozumieniem ze strony przedstawicieli dzielnicy, a opisany poniżej proces stanowił okazję do wprowadzenia w życie wniosków ze zrealizowanego wspólnie badania.

ETAPY PROCESU

I. DZIAŁANIA PRZYGOTOWAWCZE

[przygotowanie i przeprowadzenie: 2 miesiące]

A. Przegląd dotychczasowych działań

W trakcie wstępnego spotkania „Stocznia” z przedstawicielami wolskiego Wydziału Spraw Społecznych i Zdrowia zastanawialiśmy się nad działaniami dzielnicy skierowanymi w sposób szczególnie do młodzieży i – co równie ważne – mającymi powtarzalny charakter. Wspólnie uznaliśmy, że podejmiemy próbę zaangażowania wolskiej młodzieży w tworzenie Lokalnego Programu Profilaktyki Zachowań Ryzykownych i Przeciwdziałania Przemocy (LPPZriPP). Jest to tworzony co roku dokument, który wyznacza najważniejsze zadania do realizacji w obszarze przeciwdziałania przemocy i profilaktyki, a jedną z ważniejszych grup odbiorców tych działań jest właśnie młodzież. Większość z planowanych działań finansowana jest z tzw. funduszu korkowego.

W drugiej kolejności przeanalizowaliśmy wskazane przez przedstawicieli dzielnicy dokumenty strategiczne dotyczące lokalnych działań profilaktycznych z ostatnich kilku lat oraz, dokonując przeglądu zasobów internetowych, zapoznaliśmy się z dotychczasowymi ważnymi wydarzeniami, projektami dotyczącymi młodzieży na Woli oraz obecnymi rozwiązaniami związanymi z dystrybucją środków tzw. funduszu korkowego.

MŁODZIEŻ WOLI

O co w tym chodzi?

Dzielnica Wola i Fundacja „Stocznia” organizują we wrześniu spotkania, na których chcę się dowiedzieć od Was, młodych ludzi, co sądzicie o działaniach dzielnicy? Jak można je w przyszłości zmienić?

Po co?

Podczas spotkań każdy może wyrazić opinię i mieć wpływ na to, co dzielnica zorganizuje dla młodych mieszkańców (Ciebie i Twoich znajomych!!!) już w niedalekiej przyszłości.

Gdzie?

Spotkania odbywają się na:
ul. Syreny 18
– Wydział Spraw Społecznych i Zdrowia dla Dzielnicy Wola.

Kiedy?

Jak spędzać czas wolny na Woli?

Co chcielibyście robić?

- 26 września, godz. 12.00-14.00

Jak mówić z młodzieżą?

Gdzie o tym mówić?

- 27 września, godz. 12.00-14.00

Jakie są wojskie szkoły?

Jakie powinny być?

- 3 października, godz. 12.00-14.00

mlodziejwoli.pl

Jeśli chcesz się wypowiedzieć:

Wejdź na stronę:

www.mlodziejwoli.wola.waw.pl

za pomocą bardzo krótkiego formularza zgłoś chęć udziału w jednym z trzech spotkań

albo

wyraż swoje zdanie poprzez ankietę

Fragment plakatu informującego o konsultacjach.

B. Powołanie roboczej grupy koordynującej

Następnie, w celu sprawnego zarządzania całością, została zawiązana grupa robocza złożona z dwóch przedstawicieli „Stoczni” oraz reprezentantów Wydziału. To ona na bieżąco podejmowała kolejne decyzje dotyczące realizacji całego przedsięwzięcia, ewentualnych zmian w przygotowanym wcześniej scenariuszu, a co najważniejsze odpowiadała za realizację poszczególnych działań. Grupa ta spotykała się regularnie przez cały czas trwania procesu.

Efektom prac i decyzji tej grupy był między innymi wybór konkretnych wątków, wokół których skoncentrowały się dalsze działania:

- zagospodarowania czasu wolnego młodzieży – oferty zajęć dla nich przeznaczonych i miejsc im dedykowanych;
- komunikaty (profilaktyczne) kierowane do młodzieży – atrakcyjności komunikacji na temat działań profilaktycznych;
- klimat szkoły – atmosfera i zasady panujące w szkołach, stosunek młodzieży do niej.

Na co warto zwracać uwagę?

Realizując przedsięwzięcie razem z lokalnym samorządem, warto na samym początku wspólnej pracy podzielić się zakresem obowiązków. Dobrym rozwiązaniem jest stworzenie stałej grupy osób, spotykającej się regularnie w trakcie trwania całego procesu. Pozwala to na bieżąco reagować na problemy w trakcie realizacji i wprowadzać niezbędne zmiany do planu działań.

C. Rekrutacja wolontariuszy

Zaplanowane przez nas dalsze etapy procesu zakładały intensywny, bezpośredni kontakt z młodzieżą. Mieliśmy świadomość, że najłatwiej taką więź nawiązać będzie innym młodym ludziom. Dlatego zdecydowaliśmy się na zaangażowanie młodych wolontariuszy do projektu.

Rekrutację realizowaliśmy za pośrednictwem serwisu Ochotnicy Warszawscy (www.ochotnicy.waw.pl) oraz poprzez bezpośrednie kontakty ze środowiskiem wolskich harcerzy. W ten sposób zaangażowaliśmy grupę kilkunastu osób, które bardzo nas wsparły na kolejnych etapach procesu.

D. Działania informacyjne

Aby skuteczniej zachęcić wolską młodzież do wzięcia udziału w konsultacjach, proces rozpoczęliśmy od akcji promocyjnej. Powstała prosta strona internetowa, gdzie znalazły się wszystkie niezbędne informacje na temat planowanych konsultacji oraz prosty formularz umożliwiający zgłaszanie się na poszczególne spotkania.

Wykorzystaliśmy także bardziej tradycyjną formę promocji – plakaty, które zostały wydrukowane i rozdysponowane przez Urząd Dzielnicy. Postery zachęcające do wejścia na stronę zawisły we wszystkich szkołach, bibliotekach i innych publicznych instytucjach na terenie dzielnicy.

Na co warto zwracać uwagę?

Konsultacje z tak specyficzną grupą odbiorców, jaką jest młodzież, wymagają szczególnego podejścia, między innymi atrakcyjnej dla młodych ludzi formy komunikacji. Dlatego warto rozważyć stworzenie dedykowanej procesowi prostej strony internetowej. Oprócz najważniejszych informacji na temat procesu (kto go realizuje, co będzie się działo, jak można się włączyć i co stanie się z wynikami konsultacji) warto zamieścić na stronie np. bardzo prosty formularz, dzięki któremu możliwe będzie zgłaszanie się on-line na planowane spotkania konsultacyjne. Można wykorzystać w tym celu darmowe narzędzia np. Google Forms.

II. SPOTKANIA KONSULTACYJNE

[przygotowanie i przeprowadzenie: 4-5 tygodni]

Właściwe konsultacje rozpoczęły się od serii trzech warsztatowych spotkań z młodzieżą, w czasie których omawiane były szczegółowo kwestie uznane za kluczowe przez grupę roboczą. Ich rezultatem była lista postulatów młodzieżowych i wskazówek do opracowywania wspomnianego już Lokalnego Programu Profilaktyki Zachowań Ryzykownych i Przeciwdziałania Przemocy.

A. Wybór szkół

Chcąc, aby uczestnicy spotkań konsultacyjnych pochodzili z różnych części Woli i różnych typów szkół ponadpodstawowych (gimnazjów, liceów, szkół zawodowych i techników), zdecydowaliśmy się na rekrutację właśnie poprzez wolskie instytucje edukacyjne.

Na terenie dzielnicy zlokalizowanych jest aż 29 placówek szkolnych (gimnazjów, liceów i zespołów szkół), dlatego niezbędny był odpowiedni dobór tych, w których miała się odbyć rekrutacja. Grupa robocza wybrała ostatecznie sześć ponadpodstawowych placówek szkolnych spośród wszystkich znajdujących się na terenie dzielnicy. W nich właśnie odbywała się prowadzona przez wolontariuszy akcja promocyjna i rekrutacja.

B. Akcja rekrutacyjna w szkołach

Zanim wolontariusze pojawili się w szkołach, Urząd Dzielnicy poinformował dyrekcje placówek o przedsięwzięciu i poprosił o współpracę. Dzięki temu mogliśmy lepiej zorganizować stoiska promocyjne. W konsekwencji zaangażowania dyrekcji na samym początku procesu, młodzież z wybranych szkół mogła bez problemów uczestniczyć w spotkaniach konsultacyjnych: otrzymywali zwolnienia z lekcji na czas udziału w warsztatach oraz opiekę opiekuna (pedagoga) w drodze na spotkanie.

Na co warto zwracać uwagę?

Planując konsultacje społeczne z młodzieżą, warto nawiązać bliską współpracę z dyrekcjami szkół. Dzięki ich przychylności możliwe będzie np. zwolnienie z lekcji uczniów chcących wziąć udział w spotkaniach. To z kolei (niezależnie, jak takie decyzje oceniamy) jest jednym z najbardziej skutecznych argumentów zachęcających młodych ludzi do uczestnictwa w konsultacjach.

Podzieleni na trzy kiluosobowe grupy wolontariusze zostali wyposażeni w plakaty promujące konsultacje, upominki od dzielnicy Wola oraz niewielkie ulotki z najważniejszymi informacjami na temat projektu oraz listy, na które młodzież chętna do udziału w konkretnym spotkaniu mogła się wpisywać. Rejestry oprócz miejsca na imię, nazwisko i dane kontaktowe zawierały także rubrykę na wpisanie wieku – było to bowiem istotne kryterium, które chcieliśmy uwzględnić przy ostatecznym wyborze uczestników konsultacji.

Każda z grupy wolontariuszy miała prowadzić działania rekrutacyjne w dwóch szkołach.

Młodzi wolontariusze bardzo szybko nawiązali kontakt z uczniami, a jak się okazało, możliwość zwolnienia z części lekcji była niezwykle atrakcyjną propozycją dla młodych ludzi. To wszystko sprawiło, że akcja rekrutacyjna okazała się bardzo skuteczna – lista chętnych do udziału w każdym ze spotkań wielokrotnie przekraczała zaplanowaną ilość miejsc.

C. Dobór uczestników

Jak już wspominaliśmy, celem warsztatów było umożliwienie wypowiedzenia się jak najbardziej różnorodnej grupie młodych ludzi. Dlatego też bardzo ważny był umiejętny dobór uczestników każdego ze spotkań, aby zachować odpowiednie zróżnicowanie uczniów ze względów na wiek, płeć i typ placówki szkolnej.

Okazało się jednak, że utrzymanie tej równowagi wymagało dodatkowej pracy poświęconej na kompletowanie składu spotkań, potwierdzanie obecności (i nieobecności) poszczególnych chętnych i wielokrotną aktualizację ostatecznej listy uczestników warsztatów.

Trudności z ustaleniem finalnego składu związane były nie tyle z brakiem zainteresowania konsultacjami, co z uzależnieniem przez młodzież swojego udziału w spotkaniu od wielu czynników, między innymi od obecności kolegi czy koleżanki, zgody rodziców i nauczyciela czy wreszcie zobowiązań szkolnych (prac domowych, zbliżających się sprawdzianów, zmian w planie lekcyjnym). Większość z uczniów nie była w stanie podjąć ostatecznej decyzji wcześniej niż na jeden dzień przed planowanym spotkaniem. Warto to wziąć pod uwagę i przy planowaniu podobnych procesów zarezerwować sobie więcej czasu i osób gotowych do potwierdzenia uczestnictwa w warsztatach.

Kontaktując się wielokrotnie z młodymi ludźmi, odkryliśmy także, że najskuteczniejszą formą komunikacji jest ta za pośrednictwem telefonu komórkowego, zwłaszcza w formie SMS-ów (adres mailowy był przez większość młodzieży wykorzystywany sporadycznie).

Każdorazowo, ustalając ostateczną wersję listy uczestników, organizator (Urząd Dzielnicy) przesyłał ją tego samego dnia rano do szkolnego pedagoga, aby ten miał wgląd w to, kto z uczniów jest ostatecznie zaproszony na spotkanie i może w nim uczestniczyć (tzn. potwierdził swój udział).

Na co warto zwracać uwagę?

Konstruując listę młodzieżowych uczestników spotkania, należy pamiętać o zebraniu potwierdzeń najlepiej jeszcze tego samego dnia, kiedy odbywają się konsultacje (np. rano).

D. Warsztaty z młodzieżą

Każde z zaplanowanych spotkań prowadziliśmy na podstawie wcześniej przygotowanych i skonsultowanych przez członków grupy roboczej scenariuszy. Każdy z nich zakładał różnorodne ćwiczenia i formy dyskusji z młodzieżą na określone wcześniej tematy.

Spotkania odbywały się w jednej z sal udostępnionych przez Urząd Dzielnicy. Zdecydowaliśmy się na nie, ponieważ staraliśmy się znaleźć miejsce stosunkowo mało oddalone od zaproszonych do współpracy liceów i gimnazjów, a równocześnie niekojarzące się młodym ludziom ze szkołą.

Na co warto zwracać uwagę?

Organizując spotkania z młodzieżą, warto zapewnić odpowiednią przestrzeń do rozmowy. Powinna ona być możliwie neutralna. Choć organizacja spotkania na terenie szkoły wydaje się być najprostszym rozwiązaniem, takie otoczenie może znacząco utrudnić swobodną dyskusję, zwłaszcza na tematy związane z tą instytucją. Dodatkowo, ze względu na trudności z przewidzeniem ostatecznej liczby uczestników, warto zadbać o to, by wybrane przez nas miejsce spotkania dawało możliwość rozmowy w dwóch osobnych grupach.

Przygotowane przez nas scenariusze zakładały, że spotkania potrwać ok. 2,5 godziny. Ze względu na cele spotkania optymalna liczba jego uczestników w przypadku naszego przedsięwzięcia wynosiła około **12-16 osób** (co umożliwiło podział na dwie grupy warsztatowe).

Pierwszy warsztat konsultacyjny: zagospodarowanie czasu wolnego młodzieży

Tematem spotkania były wymienione w LPPZriPP sposoby realizacji zadania publicznego związanego z atrakcyjnym i kreatywnym zagospodarowaniem czasu wolnego młodzieży.

W czasie dyskusji poruszaliśmy wątki związane z:

- stylem życia młodzieży – typowy dzień tygodnia (dzień powszedni i weekendowy);
- sposobem spędzania czasu wolnego (swobodny czas wolny, czas na zajęciach pozaszkolnych);
- oceną obecnej oferty zagospodarowania czasu wolnego na terenie dzielnicy (miejsca, zajęcia, wydarzenia dla młodzieży).

Warsztat miał charakter interaktywny – scenariusz zakładał wiele ćwiczeń grupowych i dyskusji w mniejszych grupach (> [scenariusze spotkań na Woli](#)). To wszystko sprawiło, że rozmowa na zadany temat była mniej sztampowa, a młodzi ludzie wykazali większe zainteresowanie samym tematem.

Wątkiem, na którym skupiono się w szczególności, było miejsce, w którym młodzież mogłaby spędzać swój wolny czas. Dotychczas na terenie dzielnic nie istniała bowiem zagospodarowana przestrzeń przeznaczona wyłącznie dla młodzieży i postrzegana przez nich jako atrakcyjna.

Ostatecznie rezultatem spotkania, obok listy postulatów i wskazówek dotyczących konkretnych rozwiązań sprzyjających atrakcyjnemu i wartościowemu zagospodarowaniu wolnego czasu wolskiej młodzieży, był także zbiór pomysłów i propozycji reguł, zgodnie z którymi takie „młodzieżowe miejsce” mogłoby funkcjonować.

Drugi warsztat konsultacyjny: komunikacja skierowana do młodzieży

Drugie z zaplanowanych spotkań poświęcone było ocenie dotychczasowej komunikacji Urzędu Dzielnicy skierowanej do młodzieży. Ze względu na obszar działań Wydziału Spraw Społecznych i Zdrowia rozmowa koncentrowała się wokół materiałów informacyjno-profilaktycznych.

Scenariusz warsztatu złożony był z trzech bloków tematycznych:

- postrzeganie problemów społecznych odnoszących się do młodzieży;
- ocena kierowanych do młodzieży komunikatów związanych z zagrożeniem, doświadczaniem przemocy;
- pomysły na konstruowanie kampanii komunikacyjnych dotyczących przemocy rówieśniczej.

Ocena dotychczasowej komunikacji w obszarze profilaktyki polegała przede wszystkim na analizowaniu konkretnych broszur i ulotek publikowanych przez dzielnicę pod kątem ich atrakcyjności i czytelności.

Z kolei zbieranie postulatów odnośnie przyszłej komunikacji przyjęło formę tworzenia przez młodych ludzi „kampanii promocyjnych”, na które składało się zaprojektowanie plakatu (poprzez stworzenie kolażu wykorzystującego różnorodne materiały wizualne) oraz wybranie odpowiednich środków przekazu (> [scenariusze spotkań na Woli](#)).

Na co warto zwracać uwagę?

Rozmawiając na temat np. atrakcyjności materiałów informacyjnych, warto sięgnąć po technikę kolażu. Polega ona na wykorzystaniu przez uczestników dostępnych materiałów (dobrze sprawdza się w tej funkcji duża ilość różnorodnej prasy kolorowej) do tworzenia własnych „kolaży” – plakatów. W ten sposób łatwiej oddać preferowaną estetykę i styl komunikacji niż tylko o niej opowiadając. Wykorzystując tę technikę, należy pamiętać, że równie ważne, co sam efekt pracy, jest jego przedstawienie i zaprezentowanie przez uczestników – umożliwia to dopytanie o wszelkie szczegóły i pełniejsze zrozumienie punktu widzenia młodych ludzi.

Choć w trakcie dyskusji pojawiło się kilka cennych z perspektywy Urzędu Dzielnicy wskazówek, warsztat nie doprowadził do aż tylu konkretnych rezultatów, jak pierwotnie zakładaliśmy. Była to konsekwencja zbyt dużej ilości uczestników spotkania, którzy nieoczekiwanie pojawili się w ostatnim momencie, jak i trudności w zarządzaniu grupą.

Trzecie spotkanie konsultacyjne: klimat szkoły

Trzecie spotkanie dotyczyło ogólnej atmosfery panującej w szkołach oraz roli pedagoga w kontekście sprzyjania/zapobiegania problemom społecznym młodzieży.

Klimat jest jednym z kluczowych elementów wizerunku szkoły i tego, jak jest ona postrzegana przez innych i przez samych uczniów. Równocześnie jest to termin trudny do zdefiniowania i określenia.

W trakcie tego spotkania staraliśmy się dowiedzieć, co zdaniem młodych ludzi składa się na klimat szkoły i po czym można go rozpoznać. Przyjrzelśmy się także postaci pedagoga szkolnego, który jest kluczową osobą z perspektywy działań profilaktycznych skierowanych do młodzieży.

Do rozmowy na ten temat zastosowaliśmy techniki projekcyjne, czyli ćwiczenia, które pozwalają w mniej bezpośredni sposób rozmawiać na trudne tematy ([> scenariusze spotkań na Woli](#)).

Rezultatem tego spotkania była lista elementów budujących klimat każdej szkoły i wskazówek, po czym można go rozpoznać. Udało się także wspólnie z młodzieżą stworzyć zestaw cech idealnego nauczyciela i pedagoga szkolnego.

E. Podsumowanie warsztatów

Każde ze spotkań przyniosło ciekawe z perspektywy Urzędu Dzielnicy pomysły i wskazówki. Jednocześnie jednak praca w dużej grupie warsztatowej i ograniczony czas utrudniały dopytywanie o najważniejsze wątki i doprowadzanie rozmów do konkretnej konkluzji.

Rezultaty spotkań miały charakter raczej luźnych pomysłów czy ogólnych wskazówek odnośnie różnych działań podejmowanych przez Urząd Dzielnicy, bardzo rzadko pojawiały się określone rozwiązania.

Na co warto zwracać uwagę?

Decydując się na przeprowadzenie konsultacji z młodzieżą, których celem ma być wypracowanie konkretnych rozwiązań warto zaplanować co najmniej dwuetapowy proces. Warsztaty z szerszą grupą młodzieży warto uzupełnić o spotkania o bardziej roboczym charakterze z wybranymi uczestnikami zrealizowanych spotkań. Pozwoli to na skonkretyzowanie pomysłów i wskazówek zebranych w pierwszej części procesu.

Takie efekty mogłaby przynieść dalsza praca z wybranymi spośród wszystkich uczestników kilkoma osobami (najbardziej zaangażowanymi, myślącymi niezależnie i kreatywnymi). Jednak na taki kolejny, początkowo nieplanowany krok zabrakło już w naszym procesie czasu. Natomiast namawiamy do niego wszystkich, którzy chcą realizować podobne działania.

III. OTWARTE KONSULTACJE

[przygotowanie i przeprowadzenie: 4-5 tygodni]

Dla uczynienia procesu partycypacyjnego otwartym, docierającym do szerokiego grona należy wdrożyć moduł o charakterze szerokich konsultacji pisemnych – może on przybrać postać krótkiej ankiety internetowej, otwartego forum on-line lub bardziej tradycyjnej „puszki do głosowania” ustawionej w ogólnodostępnych miejscach.

IV. WYKORZYSTANIE REZULTATÓW PROCESU

Postulaty zgromadzone w trakcie warsztatów z młodzieżą zostały wspólnie podsumowane i opracowane na spotkaniu grupy roboczej.

Niemal od razu po zakończeniu procesu naczelnik Wydziału Spraw Społecznych i Zdrowia przedstawił najważniejsze wnioski (zwłaszcza odnoszące się do tematu placówek edukacyjnych) na spotkaniu z dyrektorami szkół ponadpodstawowych z terenu Woli.

Równocześnie w wyniku pomysłów zgłaszanych przez młodzież w trakcie spotkań, wprowadzono zmiany do Harmonogramu Realizacji Zadań Lokalnych. Jest to dokument operacyjny określający sposób realizacji celów określonych w LPPZRIIP, uchwalany corocznie przez Radę Dzielnicy.

Jednym z wymiernych rezultatów procesu był zapis o włączeniu młodzieży w proces wymyślenia i realizacji finansowanych przez Urząd Dzielnicy zajęć pozalekcyjnych (które dotychczas były proponowane jedynie przez nauczycieli i dyrektorów).

Spotkanie warsztatowe z młodzieżą na Woli.

4. Spacery badawcze z osobami starszymi w Gdyni

Scenariusz procesu powstał na podstawie działań przeprowadzonych w Gdyni przez Pracownię Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” we współpracy z przedstawicielami Gdynińskiego Centrum Innowacji, Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Gdyni oraz młodzieżą działającą w miejskim Programie Aktywności Lokalnej.

WSTĘP

Jak już wspominaliśmy w opisie scenariusza panelu obywatelskiego, Gdynia znajduje się w awangardzie polskich miast, jeśli chodzi o innowacyjne i skuteczne podejście do rozwiązywania problemów społecznych i prowadzenia długofalowej polityki społecznej (to tam powstał pierwszy program współpracy z organizacjami pozarządowymi, działa Gdynińskie Centrum Innowacji). W mieście od lat prowadzone są działania aktywizujące seniorów w odpowiedzi na zjawisko starzenia się populacji.

Otwartość przedstawicieli gdyńskiego samorządu było gwarantem efektywnego przeprowadzenia zaplanowanych dwóch procesów – pilotażu panelu obywatelskiego, o którym piszemy w rozdziale pierwszym naszego podręcznika, oraz opisanych poniżej spacerów badawczych z osobami starszymi.

Spacery badawcze są interaktywną, terenową techniką pozwalającą zbadać dostosowanie danej przestrzeni do potrzeb odbiorców, w stosunkowo łatwy sposób angażując ich uczestników. Wymaga jednak dobrego przygotowania i kompetencji osoby prowadzącej.

Wykorzystana przez nas technika wpisała się we wdrażane od kilku lat w Gdyni podejście „design for all”, które zakłada, że na ostateczny wygląd przestrzeni powinni mieć wpływ nie tylko jej projektanci, ale też użytkownicy. Jako jedną z grup użytkowników o specyficznych potrzebach wybrano na potrzeby projektu osoby starsze, a jako pierwszą przestrzeń do zbadania – śródmiejskie okolice Urzędu Miasta.

ETAPY PROCESU

I. PRZYGOTOWANIE SPACERÓW

[łączny czas trwania: 1 tydzień]

A. Wybranie konkretnej przestrzeni, która będzie podlegała ocenie

Podstawowym krokiem w procesie było określenie konkretnej przestrzeni, która będzie podlegała badaniu. Tę decyzję pozostawiliśmy przedstawicielom gdyńskiego samorządu, którzy mogli ją podjąć w oparciu o aktualne priorytety polityk miejskich. Pierwszą przestrzenią wybraną do badania były śródmiejskie okolice Urzędu Miasta, jako tereny często odwiedzane przez starszych mieszkańców (w samym Śródmieściu mieszka też największy odsetek osób starszych w Gdyni).

B. Określenie typu użytkowników przestrzeni, którzy wezmą udział w badaniu, kryteriów oceny danej przestrzeni i kwestii do rozmowy

Jednocześnie przedstawiciele miasta określili grupę, którą chcieli zaprosić do wzięcia udziału w pierwszej edycji spacerów badawczych w Gdyni. Ze względu na zjawisko starzenia się populacji miasta oraz rozwijaną przez to intensywnie politykę senioralną zdecydowano się na zebranie opinii osób powyżej 55. roku życia. W ich zrekrutowaniu (poprzez osobiste zaproszenia do udziału) wzięły udział aktywnie działające na rzecz seniorów Centrum Aktywności Seniora oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.

Ważnym elementem tego etapu procesu było szczegółowe określenie kwestii i problemów, które miałyby podlegać diagnozie w trakcie spaceru. Staraliśmy się, żeby wypłynęły one od osób odpowiedzialnych za daną przestrzeń, aby zapewnić przez to gwarancję dla ewentualnych zmian w istniejącej przestrzeni lub uwzględnienia opinii użytkowników przy planowanych inwestycjach. Na tej podstawie wyznaczyliśmy listę spraw i elementów przestrzeni, o które później pytano uczestników spacerów.

Na tym etapie, mając już wyznaczoną przestrzeń do zbadania oraz określoną grupę uczestników, zaplanowaliśmy, kto będzie prowadził spacer. Wspólnie z przedstawicielami samorządu stwierdziliśmy, że dobrze w tej roli sprawdzą się młodzi wolontariusze działający w miejskim Programie Aktywności Lokalnej, którzy dobrze znają wyznaczony do badania teren oraz będą potrafili nawiązać swobodną rozmowę z uczestnikami spaceru. Kontakt z młodzieżą nawiązaliśmy za pośrednictwem przedstawicieli Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej i Gdynińskiego Centrum Innowacji, którzy współpracowali już nią wcześniej.

Na co warto zwracać uwagę?

Przestrzeniami, które mogą podlegać badaniu, mogą być nie tylko trasy często odwiedzane przez daną grupę, ale też np. miejsca szczególnie ważne dla danej społeczności lub grupy, takie, w których planowana jest jakaś inwestycja, czy też obszary, o których stosunkowo niewiele wiadomo (jeśli chodzi o ich wygląd, funkcje, bezpieczeństwo). Decydując się na daną przestrzeń, powinno się to zrobić wspólnie z osobami, które są odpowiedzialne za nią i mają wpływ na jej ewentualną zmianę.

Wyznaczając przestrzeń do badania, należy pamiętać, żeby nie była ona zbyt rozległa. Spacer nie powinien trwać dłużej niż ok. 1,5 godziny – jest to szczególnie ważne, gdy jego uczestnikami są osoby starsze. Na trasie powinno znaleźć się jakieś miejsce, gdzie ewentualnie można by się schronić w razie załamania pogody i dokończyć spacer z wykorzystaniem mapy.

Grupy uczestniczące w jednym wydarzeniu powinny być niewielkie – najlepiej liczące max. 3 uczestników i osobę lub osoby prowadzące. W większych zespołach trudno równoległe spacerować i rozmawiać o otaczającej przestrzeni.

C. Wizja lokalna i opracowanie scenariusza spaceru

Po wyznaczeniu przestrzeni do badania oraz kwestii, które miały być poruszane podczas spaceru, przygotowaliśmy jego scenariusz, zawierający m.in. wskazówki dla prowadzących, pytania do zadawania uczestnikom oraz miejsce na notatki. ([> scenariusz spacerów badawczych w Gdyni](#))

Stworzenie scenariusza (w tym np. ułożenie pytań w odpowiedniej kolejności) ułatwiło przeprowadzenie wcześniejszej wizji lokalnej wybranego terenu i przejście zaplanowaną trasą.

Plan spaceru zawierał rozpisane punkt po punkcie kwestie, miejsca czy elementy przestrzeni na trasie, o które będą pytani uczestnicy. Do każdej z tych pozycji przyporządkowaliśmy konkretne pytania i odpowiednio dużo wolnego miejsca na wpisanie odpowiedzi przez prowadzącego. W scenariuszu zostały też zawarte wskazówki dla niego – zarówno dotyczące poszczególnych pytań, jak i ogólne sugestie związane z prowadzeniem rozmowy.

Osobną część stanowiły informacje organizacyjne dla prowadzącego, dotyczące ogólnego kontekstu badania (w ramach jakiego projektu się odbywa, kto je organizuje, co stanie się z wynikami), przedmiotów, które trzeba ze sobą zabrać (tj. wydrukowany scenariusz spaceru, który jest jednocześnie kartą odpowiedzi, mapa trasy, długopisy, kolorowe flamastry do ewentualnego zaznaczania elementów na mapie, aparat fotograficzny, parasol w razie złej pogody) czy kwestii istotnych przed samym rozpoczęciem spaceru (sprawdzenie prognozy pogody, punktualne przybycie na miejsce, przyjazne zagajenie rozmowy z uczestnikami, którzy przyjdą wcześniej).

Jeden ze spacerów badawczych w Gdyni

Na co warto zwracać uwagę?

Warto zastanowić się, o jakiej porze dnia najlepiej przeprowadzić spacer. Ta decyzja wpływa bowiem na pytania, które szczególnie warto zadawać uczestnikom (np. te dotyczące sztucznego oświetlenia danej przestrzeni). W Gdyni zdecydowaliśmy się na cykl spacerów – ostatecznie odbyło się ich sześć na trzech różnych trasach prowadzących od stacji Szybkiej Kolei Miejskiej do budynku Urzędu Miasta, o różnych porach dnia. Seniorzy oceniali m.in. wygodę przystanków komunikacji miejskiej, rozwiązania zastosowane w przejściu podziemnym, bezpieczeństwo na przejściach dla pieszych.

D. Przeprowadzenie szkolenia dla prowadzących spacer oraz próbnego spaceru

Kolejnym krokiem było zorganizowanie szkolenia dla wolontariuszy, którzy mieli prowadzić spacer. Podczas treningu zarysowaliśmy ogólny kontekst badania, aby prowadzący umieli też przekazać uczestnikom tego typu informacje. Przedstawiony został scenariusz i zaprezentowany przebieg spaceru wraz z kluczowymi wskazówkami dotyczącymi np. zachęcania uczestników do wyrażania swoich opinii czy utrzymywania dobrej atmosfery rozmowy. Ważne było też rozgraniczenie ról prowadzącego spacer (jako osoby wprowadzającej, zadającej pytania i stymulującej rozmowę) oraz osoby, która powinna dokonywać dokumentacji fotograficznej omawianych miejsc i elementów przestrzeni.

Po szkoleniu przeprowadziliśmy wspólnie z wolontariuszami „próbny spacer” w celu przetestowania trasy oraz scenariusza. Niestety, musieliśmy sami wcielić się w role osób starszych odpowiadających na pytania – optymalnie byłoby zaprosić na taki pilotaż przedstawiciela badanej grupy (w tym wypadku osobę starszą). „Próbny spacer” miał służyć poprawieniu scenariusza zgodnie z sugestiami prowadzących i ewentualnych uczestników, np. co do długości trasy, zrozumiałości pytań, wygody korzystania z niego.

II. PRZEPROWADZENIE SPACERÓW

[czas trwania: ok. 1,5 godziny]

Każde spotkanie rozpoczynało się od przedstawienia się prowadzących i krótkiego wprowadzenia na temat organizatorów spaceru, jego celu i przebiegu (ile potrwa spacer, którą przebiega trasa, o co będziemy pytać) oraz tego, co będzie się potem działo z zebranymi informacjami.

Spacer polegał na przejściu po wyznaczonej trasie, zatrzymując się w wytypowanych i oznaczonych wcześniej w scenariuszu miejscach oraz dodatkowo w tych, które wskażą sami uczestnicy. Odpowiedzi na pytania i inne komentarze odbiorców zapisywali wolontariusze w przeznaczonych do tego częściach planu. Bardzo ważną kwestią było dopytywanie uczestników o przyczyny ich ocen i komentarzy: dlaczego coś im się podoba, a coś nie.

W trakcie spaceru osoba współprowadząca dbała o dokumentację fotograficzną przestrzeni, która była przedmiotem badania, a szczególnie konkretnych elementów, na które zwracano uwagę.

Spacer kończył się podziękowaniem wszystkim uczestnikom i odpowiedziami na ich ewentualne pytania.

III. SPOTKANIE PODSUMOWUJĄCE I STWORZENIE RAPORTU

[czas trwania: 1 tydzień]

A. Organizacja spotkania dla prowadzących podsumowującego spacer

Po zakończeniu spaceru organizowaliśmy spotkanie podsumowujące z prowadzącymi. Była to dobra okazja do przedyskutowania wrażeń i obserwacji oraz zebrania ewentualnych uwag do scenariuszy, które pozwoliłyby na ich udoskonalenie.

B. Analiza wyników i przygotowanie raportu

Wnioski i notatki z poszczególnych spacerów (w podziale na poszczególne kwestie i elementy

przestrzeni, które były tematami rozmów) zostały przeanalizowane i zebrane w formie raportu podsumowującego przekazanego osobom odpowiedzialnym za kształt badanej przestrzeni.

Na tej podstawie Urząd Miasta może wprowadzać ulepszenia w istniejących już elementach przestrzeni (np. pod kątem lepszej ekspozycji rozkładów jazdy na przystankach, co było jednym z postulatów wynikających z badania, czy lepszego oznakowania w przejściach podziemnych) lub też, wiedząc, czy w oczach użytkowników określonej przestrzeni dane rozwiązania się sprawdzają czy nie, brać pod uwagę zebrane spostrzeżenia i wnioski przy ogłaszaniu przetargów i planowaniu nowych inwestycji w mieście (szczególnie tych, które będą dotyczyć osób starszych).

Inne warianty spacerów badawczych

Spacer badawczy można przeprowadzić nie tylko w otwartej przestrzeni, ale też wewnątrz jakiegoś budynku. Przygotowanie takiego wydarzenia nie powinno się różnić od przygotowania spaceru na zewnątrz, jednak warto pamiętać, że w małej przestrzeni może pojawić się więcej szczegółów, na które warto zwrócić uwagę (np. w siedzibie określonej instytucji publicznej może to być: umiejscowienie tablic ogłoszeniowych, czytelność oznaczeń i systemu informacji czy ustawienie krzeseł i stolików).

W zależności od tematu badania i określonych w tym zakresie potrzeb, spacer badawczy w plenerze mogą również mieć różne warianty. Oprócz zasięgania opinii użytkowników odnośnie konkretnych elementów i rozwiązań przestrzennych, można też poprosić uczestników spaceru o wskazanie trasy, którą się najczęściej przemieszczają, badać miejsca najbardziej przez nich lubiane, czy też te uważane za niebezpieczne. Spacer, podczas którego to użytkownicy decydują o trasie do przejścia, może być również poprzedzony narysowaniem przez nich własnej, symbolicznej mapy danej okolicy.

